

Тетяна ЛАПАН

«ЖИВА ІСТОРІЯ У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ ОСТАРБАЙТЕРІВ»: ІНТЕРВ'Ю З АННОЮ ПОМІРЧОЮ

Інтерв'ю з Аною Помірчою записане 16 серпня 2005 р. у селі Мальчицях Яворівського району Львівської області. Це інтерв'ю як і 40 визначених для Західної України проводиться у рамках проекту «Історична документація: рабська та примусова праця». Проект здійснюється за підтримки фонду «Взаємодопомога, відповідальність і майбутнє». В Україні планується проведення 80 інтерв'ю з різними категоріями жертв нацизму. Завданням проекту є зібрати записи інтерв'ю і представити якнайбільш широку картину жертв нацизму серед населення України. Серед категорій жертв нацизму нами зібрані інтерв'ю з остарбайтерами, в'язнями концтаборів, єврейським населенням, яке постраждало під час Другої світової війни.

Інтерв'ю з Анною Помірчою виявилось цікавим з двох причин. По-перше, жінка детально, навіть до дрібниць описала своє перебування як цивільна робітниця у Німеччині. Часто вона називала дні, час, коли сталася та чи інша подія. Присутність її чоловіка (Микола Помірчий був присутній під час усієї розповіді, яка тривала понад 4 години) відіграла позитивну роль у розмові. Коли респондент закінчувала розповідати черговий етап зі свого життя, чоловік постійно пригадував ще ряд нових фактів, про які не йшлося у розповіді дружини. Пам'ять жінки зберегла такі деталі, які не змогли пригадати інші респонденти, говорячи про давність того, що відбувалося, і поскаржившись на свою пам'ять. У даному випадку Анна Помірча виявилася тим респондентом, який має для інтерв'юера надзвичайну цінність. По-друге, життя Анни Помірчої було надзвичайно складним, і таким, що викликає до нього і сьогодні велику цікавість. Запис інтерв'ю здійснений для того, щоб уможливити всебічне вивчення історії українців як під час Другої світової війни, так і їх життя у післявоєнному Радянському Союзі. Розповідь респондента є найбільш характерною для розуміння воєнних і післявоєнних подій в українському суспільстві.

Інтерв'ю побудоване за біографічним принципом. Однак найбільше уваги звернено на події Другої світової війни у житті респондента, а також арешт і висилку до Сибіру, повернення і адаптацію родини в УРСР у кінці 50-их років. В інтерв'ю більш детально розкриті такі питання як прихід радянської влади у 1939 р., а згодом німецька окупація села. Особливу увагу звернено на опис і характер умов переїзду до Німеччини, на побут і умови перебування там, а також на етапи повернення на батьківщину. Значна частина інтерв'ю присвячена детальному описові арешту, ув'язнення і перебування у тайзі на вирубці лісу родини Помірчих. У кінці інтерв'ю респондент описує своє сучасне становище, розповідає про своїх дітей, онуків і правнуків.

Оповідач: *Помірча (Чура) Анна*

Інтерв'юер: Тетяна Лапан

Присутній під час інтерв'ю: Микола Помірчий

Дата інтерв'ю: 16 серпня 2005 року

Місце проведення інтерв'ю: с. Мальчиці, Яворівський район, Львівська область. Приватний будинок респондента

Мова інтерв'ю: українська

Тетяна Лапан (Т.Л.): Сьогодні ми завітали в село Мальчиці Яворівського району Львівської області. Сьогодні 16 серпня 2005 року. Я називаюся Тетяна Лапан. І сьогодні ми спілкуємося з Помірчою Анною Павлівною, 1923 року народження.

Анна Павлівно, розкажіть нам трошки більше, повністю назвіть себе, в першу чергу, і коли ви є народжені?

Анна Помірча (А.П.): Ну, та як мене звати повністю?

Т.Л.: Ще раз себе назвіть.

А.П.: Ага. Помірча Анна Павлівна.

Т.Л.: Року народження?

А.П.: 23.

Т.Л.: 1923. І число?

А.П.: І число, 15 листопада.

Т.Л.: Пані Анно, чи можна вас попросити, щоби ви трошки пригадали про своє дитинство, про маму, про тата, хто вони були, де ви народилися?

П.А.: Я народилася тут в селі Мальчицях, то недалеко в сусіді, отак. Ну, і як то сказати, як я мала 18 років писали до Німеччини, що таке в сільську раду повідомлення, щоби всіх хто в кого є той, щоби записати на роботу до Німеччини. І мене голова сільради записав. Ну, я то не хтіла їхати, плакала, я то знаєте, то, але мусіла поїхати. Поїхати я мусіла, бо тоді якраз забирали в таких літах, і я поїхала. Ну, мені приїхали, то було в тім до Янова, то ми перше до Янова, то була там великий той цілий збір в Янові. Приїхали ми до Янова фірами, ну що, поскидали нас, тато приїхав, мене привіз. Тай я стала вже плакати не хочу їхати, але мушу їхати. Ну, і нас забрали, посадили на поїзд в Янові. З Янова ми поїхали ді Львова. Ми приїхали ді Львова, ми побули уві Львові і туди просто, то не дуже довго нас тримали, ми поїхали просто туди до Німеччини тим самим поїздом же тово, же до Янова, правда поїзд був не такий товаровий, но був поїзд такий як тово, казали ми, же в клясі їхали. Ми так собі говорили, то колись так говорили. Ми приїхали туди, ми їдемо, і нас застали бомби. Застали ми, та ми їхали туди на Західну Німеччину, і там американці стали сильно бомбити. І то, як то поїзд став, і то так люди одні під поїзд, одні то, а ми плачем в вагонах, молоді такі, знаєте, всьо. Не знаєм, що то буде. Але перебомбили і ті самолёти поїхали, а ми ся оставили. Ну і машиніст завів поїзд тай поїхали ми. Приїхали ми в місто, пам'ятаю так всьо. Місто називалося Бохольд. Ми приїхали туди, ну, і тут зараз нас згрузили тут, і забрали нас в концлагер. Концлагер, такі ті во, той лагер так пам'ятаю як нині дивлюся на него, такі во якби будки такі, ну і ті кожній будці номер був виписаний, де потім же би ми знали, куда сі вертати, хоть ми далеко не заходили, але всьо єдно ми йшли десь трошки відходили. Ну і ми там були, так. Через ніч далі ті бомби, ті самолёти. А ми не мали, ні в що ся задігнути, ні чим ся накрити, всьо на підлозі, отакво, а так то колись ходили хустки. Я но шо з дому мала хустку, і так ту хустку і підстелила і накрилася, а зимно, бо то було місяць лютий, так ми то, пам'ятаю як нині ту всю історію, бо таке ся не забуває. І потім, ну, ми вже так в тім цілу ніч ті бомби бомбили, так ті американці, бо то американці приїжджали туди, бо ми на західній були нас, і потім як вже то сі стихомирило той ті німці приходять, а ми сі питаєм, а декотрі вміли отакво, бо були люди, нас дуже було багато, то тисячі народу везли і питаються, каже як там, чи то так все буде, чи то як буде. Ну, він каже же то во все так бомблет, той німець там по-німецьку, а ті котрі знали і нам розказують, же як то буде. Так, але зара, каже, то незадовго будут до вас приїжджали і будут забирали на роботу бавори. І ми чекаєм приїжджають бавори, забирають, ну і, вичи-вичитують по-фамілії кожде і забирають. Ну, моя фамілія ще не підійшла і ми сі оставили, а то повідомляють котрі поїхали, бавори забрали. То добре, а ті сі оставляють. А був лагер пленных, бо то-то лагер пленных, і каже, бо то не буде через тифос, бо в пленных сі кинув великий тифос, а ви будете сиділи ту 21 день. Так той німець прийшов і так каже. А кормили нас, кормили так було. Бруква і вода без нічого, без соли, ну таксо, що бруква закіпне, та я не знаю чи вона закіплена, чи така но потерта, і так і на такий бляшаний тарільчик дали нам по хохли і всьо, без хліба, без нічого. А знаєте весна, ми молоді, їсти сі хоче. Тай ми шо, плачем єдні до других, а 20 день, то-то є три неділі. Тай ми так сидимо, тай не забирают нас, ну, правда, ми ще так були, так дуже нам було дуже тяжко тоді перебути то всьо, то дуже-дуже я вам не можу передати нам було дуже тяжко. Але потому вже так як той 21 день минув і тифу ся в нас кидав, що в пленных там було, то я там не знаю, бо там ті дохтори ратували, чи хто там ті пленні чи вони повмирали, то не знаю. Але були пленні навіть во зо Мшани (примітка: сусідне від Мальчиць село), з другого села. А ту одна дівчина їхала з нами, а вона колись робила як то в читальні, вони ходили до хору, а вони були музикантами ту в Мальчицях нераз приїжджала оркестра, а вони в оркестрі грали. Ми так, знаєте, за таким колючим дротом сидимо, а вони її пізнали.

“Зонька, Зонька, то ти?” Вона каже: “Я”. “А ти знаєш, хто то буде?” Каже: “Ні”. “А ми Кураші зо Мшани, - каже, - Я Стефко і Петро, два браті, ми ту є в плену. Якщо ви колись повернетися додому, то ви повідомите вдома же ми сі здибали ту і ту”. І то так тільки була бесіда, і зараз німець прибіг до них, до тих пленных, там той їх сторож і зара від того дроту і нас відігнав, і вони... І ми вже ся більше не зустрічали. А потім як я вже приїхала сюди додому після війни, то мама приїжджала того хлопця і жінка сюди до мене, то я повідала же ми..., а вони казали же вони вже більше від них жодної чутки не було. Ну, і тоді вже той тифу сюди не зайшов до нас, і ту зачали приїжджати де по нас бавори, по нас бавори. Правда ми не вміємо ніц говорити, ні нічого не розуміємо. Приїхала та секретарка і каже, там як я ся пишу, то всьо. Я їй повіла, бо то знала же то вона була така же мусіла мені то говорити потім во, по-нашому, по-українську, і вона то знала ту мову, що по-німецьку, то по-німецьку. І той бауер мій бере мої документа, дав документа, але мені ті документи не давав, що я в него була, в другого бавора, а вони оба сталися сміяти бавори і не знаємо, що вони хочуть, що вони собі говорять. І ніц не розумієм, а моя сусідка писалася тоже Чура, так як я, і вона ми сі записали, ми не були сестри, але єдна фамілія Чура. Вона Чура Марія, я – Чура Анна. Ми сі записали, як вони називали кузини. І ми сі записали, що то ми обидві дворідні сестри і так. А він сі такво подивив на мене той мій бауер, а тамтой на тую, і воба стали сі сміяти єдин до другого. І тоді говорять щось собі. А що говорять, то я не знаю, бо я не розумію і вона не розуміє. Тоді німець той та секретарка забирає мені ті документа від мене дає тамтому бауерові, а мої бере ті документа і дає тому бауеру же я до нього попала. І правда же я попала до дуже доброго бауера. Я не можу казати, вона мені так була як рідна мама, вона. Но я ся наробила там, то щом ся наробила, то наробила, бо там було 12 коров доїння. А там не було тоді ні апаратів, вони ще німці не мали, ні нічо. Вони нічо не мали. Вони ще вугльом палили і дровами, і всьо, і но що світло було, летрика та. Ну і потому я вже так, він прийшов і каже, що я поїду з ним. Ну і ми, вони роверами ті бавори були. Я свій чемодан на той ровер, а та моя сусідка Марійка на того бауера. А вона сі все сміє. І все його називає того бауера. Мій був так як гарніший на лиці, а тамтой не. А вона каже, дивиси Ганю, каже (сміється), ти попала до гарного, а я до якогось сопляка, такво все сміємося (сміється). Сміємося, а вони все кажуть: “Анна *вацакше* Маріє *шлімфен*, - каже, - що то Марія каже”. А я кажу: “Я не знаю”. Бо що буду казала, буду казала, що вона каже, що він нездалий бауер чи що (сміється). Поприїжджали ми роверами, правда, він взяв той-той ровер, а що я там мала в тім чемодані, ту хустку і ті дві сукенці, дві сорочці з дому ті лляні, як то колись ходили в ллених сорочках. Ну приїхали ми туду, я застала ще пам’ятаю як нині моя баварка миє підлогу в себе вже вдома, миє підлогу. Я прийшла і там трошки ся навчила ся казати “*гутморгінг*”, “*данкешон*”, отаке во-во. Я прийшла і з нем ся поздоровила, поцілувала я її в руку, і вона мене так обіймила, притулила до себе і каже, що “*гут*, Анна, *гут*.” І питається мене чи я вмію доїти корови. А, а правда каже зараз підемо обідати. То якраз був обід, чи то ми вже по обіді, але кличе на обід, зварила то, а я думаю, Боже, я хоч ся наїм, бо я така голодна. І з’їла я тої бульби, а кілько з’їш як ти така, тобі вже кишки присохли, три неділі там в тих концлагерах. І я пообідала, мене бауер взяв повів мене до стайні і показав мені худобу всю-всю. І питається чи я вмію доїти. Я кажу, що вмію доїти. Але я ще так добре не вміла, так. А він каже же добре, добре. Тоді бере мене, завів туду, мають такі погребі моркви як то бавори всьо, і то, а їде самольот так пам’ятаю, а він каже до мене, Анна. Я кажу же то в (???), я кажу не, то *дойче*. А він каже до мене не, не, ніби то же американські, і повідає мені же то може бомби кинути, то можуть стріляти, але я не віру, думаю, може то не, може но він так каже, мене страше. Ну, нічо так то всьо мені показав. Прийшли ми посідали ввечір ті доїти корови, тай баворка. Вона то вміє скоро, а я що така молоденька і ще не вміла, но тиїма во пальцями (показує), а цілом жменею не вміла. Тай я видоїла щось 4 тих корови, а вона решта, то було 12. Але правда же я ся навчила, так скоро я ся навчила то доїти, всьо мусіла сама і молоко відвезти, і баньки помити, і то всьо, і посуду помити, а потім врано давали нам їсти. Рано ми ставали о 5 годині, доїли худобу, тоді відвозили молоко так на трасу, то приїздив фірман і брав молоко їх то німецьке, а я верталася додому. Ну, і тоді посідали ми там так хліб помастили тії

бутерброди вони казали такої тонесенькі і кава чорна гірка без цукру, а ми то, щоби не було, но же би солодка (сміється), але то нема солодкого. І так ми поснідали і потім, і потім вона мені сапку дала таку же там ту свою і на бурак мене випроварила, я то пам'ятаю. Випроварила на бурак, показала мені як то проривати, як то лишити, як то шарувати той бурак. Ну я так то всьо зрозуміла, а були діти в неї, були в неї два близнючки, так. Але мали вони ті близнючки но ще по півтора року, а вона до них говорила, а я знаєте, ту бесіду, що вона до них говорила, я собі шо ще молодий розум був пам'ятала. Я си всьо запамітувала, я сі дуже скоро навчила говорити по-німецьку. Я так всьо відповідала їй і всьо, навчила трохи по-дитячому, так як діти, але (посміхається) вже так трохи розуміли вони мене, я їх, і так. І потому вже як то ми вже сі освоїли всьо, то я вже знала свою роботу, що я маю вставати рано 5 година, доїти корови, то 12 коров, то я доїла денно 36 коров. І всьо руками, і там не було тоді ні пральної машини. Ми всьо руками прали так всьо, так. І всьо на поле робила, що було, і бульби садили ми, і то, прийшло бульби садити всьо до марка садили бульбу, всьо рядки до марка, ну єдном руком вони то садили, другом. А мені щось тяжко було ведро, а я собі взяла мішок розпоролла і зробила собі так як вдома запащину таку, ту зав'язала бульбу, ту бульбу, а вони ся див літ ті, що помагают садити німці, і дивляться що я роблю. А я собі зробила таку запащину, ту бульбу зав'язала і ту, і на карк, і пішла тими рідками. Вони по єдному, а я два. І я так скоро то всьо переймила і так була там доки ся війна не скінчила. Потім ще доки бауер був, була, бауер був, він всьо подивився куда то і за кіньми і за всім, а потім як бауера не стало, то ми обі, а ще там був такий його брат, але несповна розуму, то ще гірше було, як шо. Але ми там вже обі, потім як він пішов на війну, і війна як вже скінчила в 45 (примітка: 1945 р.), я так тоже пам'ятаю, що виїхала брати солону кіньми під корови стелити. Я виїхала, і беру ту солону, а дзвони дзвонять, так дзвони дзвонять в церкві. Церква була, все до тої церкви щонеділі я ходила, щонеділі. Хоч не розуміла, що там ся правило, але я ходила і молилася по свому. І там дзвонять, а ті діти вилетіли до мене і кажуть: "Анна, Анна, ти знаєш чо то дзвонять, - ну то по-німецькому". Я кажу: "Ні". "*Рік фегель*", - каже, що війна ся скінчила так та одна дівчина каже. Каже: "А ти поїдеш додому?" Я кажу: "Ні". Я кажу: "А хто ся питав?" "Мама ся питала. Чи як ся війна скінчить чи ти поїдеш додому?" А я кажу, не. "А коли, а поїдеш?" Я кажу: "Поїду". "А коли поїдеш?" Я кажу: "Як тато твій прийде з фронту". І вони полетіли ті діти додому повідати мамі, що я так і так казала, та. І потім вже ся та війна скінчила, бауер сусідній, де була та Марійка Чура, вже прийшов с фронту, а мого ще нема. Але вони оба разом пішли на фронт. То були бавори, їх забрали в сорок (думає, пригадує) четвертому десь в місяці вересні, а ми вже ся так самі лишили, а тамтой прийшов, а нашого нема. А вона так бідна ходить, молода жінка, двоє дітей, плаче, роботи повно, бо нема господаря. І нема так неділя, то була субота, в суботу вечір встали, стали дуже-дуже бомбити, і стали німці сі дуже... А попід нашу хату, де я була, все кажу попід нашу, попід нашу хату всі та піхота йшла і такі ті німці, знаєте, бідні. Вже ті черевики несуть на плечох, вже їм поглядали ті ноги, то-то і вони так йдуть попід ту хату і, а той вилитів нашого бауера брат несповна розуму, і каже, зачинає дуже клести і називати дуже Гітлера, а той один його вліпив німець тамтой же во з того, так, бо то то-то говорити багато я знаю, але то-то.

Т.Л.: Розкажіть, розкажіть, абсолютно все.

А.П.: Так, бо то там такий був лісок, а в тім ліску наш бауер зробив собі бункер для себе втікати, як то коли бомби, то вони собі для себе, але там приїхало військо німецьке, вислідкували же то може бути там військове (кашель чоловіка). Вони забрали то для війська, і там то військо всьо там було в тім ліску, то казали ті зенітки вони говорили, я то там сі не розумію, але казали же то там зенітки протильотнічі. Як над'їхав той самольот, то вони звідтам стріляли до верха, так, так, то було протильотніче. І вони потім вже як мойво де, так пам'ятаю, то була година четверта, дала підвечірок баварка о 4 годині. Ми сі наїли і туди ще той лейтенант німецький прийшов, вона ще йому дала їсти. А я навіть не знала, що то значить телефон, ну не знала, бо що, бо тоди хіба то знали діти такево, що то значить, бо того не було, так. І той, і дивлюся, він не змотує телефон і все "я, я", там щось говорить, і все же

мойво, і змотує. Замотав той телефон і під паху і пішов, забрав. Він змотав то, і пішов. Нема за хвилину всі ті зенітки виїжджають, то військо всьо виїжджає, вже будут втікали з того ліска, а ту вже фронт недалеко, та американці то вже недалеко. І вони як ішов той лейтенант там, тої військо як виїхало і стали всі попід нашу хату, бо то була дорога туди, то була дорога до траси попід хату. Вони сі туди то. Ну і, а ту якраз каже приїхала його сестра, баворового мого сестра приїхала, і каже до неї моя баворка, називалася Ліза. А вона каже: “Лізабет ти, - каже, - собі щось сховала чи ні, бо кажуть що американці йдуть і дуже грабують, всьо забирають від баворів, а же би ти шо мала що їсти, бо каже же би ти мала”. А вона каже: “Я нічого не ховала, всьо є в півниці”. А вона тоді каже: “Знаєш що то треба сховати троха. - каже, - ти складай. Дала таку поливану каструлю. Ти складай ті тушонки”. Вони то мали німці то всьо законсервоване, і то вони то вміли робити, то що було на правду. Каже і складай в ту посуду, а каже, а ми йдем з Ганем, нібито зі мною, йдем копати яму на той баняк, щоби сховати ту каструлю. І ми пішли обі за хату, стали копати. А то такво як звідтам ідуть самольоти, а я кажу до неї, кажу, фрау, то-то американці, дойче, но дойче. Вона каже до мене, що то німецьке є. Я кажу, ні то американське, бо я ще молоденька (кашляє чоловік) там тих маю 20 років, я всьо добре виджу. А вона вже старша, тай каже не. І ми так собі обі говорим, а самольот сі спускає, а ті німці з тих машин повиходили з-під нашої хати, повтікали на поле полягали, а машини всі лишили під нашою хатою. А, а їде самольот і давай обстрілює то всьо. Обстрілює, а я так втікаю, я ту лопатку кинула і не маю ся де діти. Не маю. А то всі були двері відкриті, а я не могла отворити з того страху мені всі двері були закриті. А там де діти спали в дитячій покою то там були вікна відкриті. Я прилетіла до одних дверей – закриті, до других – закриті. А то не були закриті, то всьо відкриті, а но заперте, а я не могла отворити з того страху. І я через вікна і до хати, а вони всьо, вони не кидали бомбів, правда, вони не кидали на ті машини бомбів, но всьо стрілили з тих пулемьотів. Всьо на ті, і нашу ту хату запалили, і в нас горит, горит. Худоба в стайни, а вона каже до мене баворка, вже і то зараз сирени загуділи, вже вони казали (???) той бій ся скінчив. Самольоти поїхали, а вона каже хочь йди, каже, хочь діти забори і припильнуй, тай, а винесли трохи того барахла, бо горит хата. А я кажу: Я не піду бо я ся бою”. Вона каже, ну та як боїшся, та мус. А я кажу: «Не піду». Що буде, то буде, я не піду. Але правда пішла я туди, а люди стали ся злітати. Там ті такі люди во старики як він був, бо то всьо на фронті. Так. А стали вони злітатися люди. І стали гасити. І ту хату загасили. Загасили той вогень, то було в суботу ввечір. Загасили, бо то так довго горіло, бо то вони запалили, а то так якби був бетон, але сіно було, бо то для худоби сіна вони досить нашпарували (примітка: підготували), бо 12 коров, 4 коні тай всьо, тай вся паші горить туди на стриху. І я тоді прийшла і боюся так вже заходити, і прийхав її швагер. А її швагер прийхав з фронту, бо відірвало йому ногу на тім, і з хлопцем таким може мав той хлопчик 14 років, сюда до неї прийхав і каже, дивитися, бо то не дуже то далеко, той називалося, ми називалися Лямерунг, а там сі називало Ангеміштунг те місто, де вони та місцевість, то село. Каже, ми прийхали, ми будемо ту начувати. Але ходіт, каже, підемо до того бункера спати тої ночі, бо те військо ся вибрало, а бункер ся лишив. І ми пішли, і ми пішли туди але ви знаєте, я так ся бояла, бо в півниці було легше, бо в півниці стояла, так як от ще хата стояла і то не було такого лоску (примітка: звуку) такого, а той бункер був в споді в землі, то-то всьо так ся земля трясла, а вони так били з тих канонів як я колись казала, канони ті не знаю як воно сі називає по теперішньому. Так били, ті кулі летіли, і так всьо, бо то фронт. Та. І то так до рані, і я кажу, на другий раз я би не пішла туди в той бункер. Вже що буде то буде. І то було зара в неділю рано. Прийшов такий чоловік старший, во таксо як мій Микола, і каже до неї Ліза ти ще маєш ті червоні флаги німецькі з тим кройцом (примітка: хрестом), то як вони мали, каже. Вона каже, що ні, я вже давно пошила фартушки з того червоного матеріалу дітям, вже не маю. А маєш ше каже ті тики маєш, що виставляли ті фани, як то колись свято було німецьке. Вона каже, так, ті тики є. А він той старичок каже, ти бери собі простирало і каже на то саме місце клади, бо то поїдуть самольоти, каже, то пізнати, що ми ся здаємо, як буде біла фана висіла. Вона взяла простирало, моя баварка, я їй ще допомгла винести то, і вона забила то і той білий флаг. І ми так сидимо, а я вже така

змучена, вже так хочу і віддихнути і всьо, але пішли ми ще. Худоба вся на пасвиску (примітка: пасовиську). Пішла я, правда, сама ті корови всі подоїла, 12 коров. Молоко привезла, процідила, то була неділя. А ми в неділю, правда, же ми ніколи в неділю не робили, но що коло худоби. Але то, то були свині, корови, то було шо, коло чого ходити. І я во так дивлюся через вікно, так дрімаю і дивлюся через вікно. А то якесь військо (утаємничено), всьо в таких беретках тих во гімнастьорках. То вже не німецьке. А вони обі, так би братова сидит в хаті, моя баварка знов з там його сестрою, собі там щось говорять. А я прийшла до них, а я була так на першім поверху, я все спала. Я кажу йой там, кажу, по тих корчох кажу військо якесь. А вона каже до мене, же то може німецьке. Я кажу то не німецьке. І повідаю їй в чому вони вбрані. І вона вийшла подивилася до моєї комнати, то-то всьо видно, то так через ріку, під ріку, то всі корчі, а вони всьо, вони ті американці, всьо знаєте так дивляться, шукают, бо то вони вже зайшли сюда, то вже мусять всьо щоби то обслідувати добре, щоби там де кого чого не було якого войска, де якої бомби. І так вони прийшли, вона правда дала ще пообідати, ми пообідали і тая поїхала, і правда, ще я забула, а як тоє військо ще ся вибирало, а там в нас був такий місток через ріку же я возила молоко, і як вони теє військо приїхало тими машинами і вони перестали стріляти, і той міст підминували, той міст но загудів, підминували і тая вже баварка не має куда, її во сестра, добитися додому. Вона тоді через ріку і гет тоди до себе. А ту називалося те місто Іссу. Так то тоже пам'ятаю називалося. І вона пішла. Ну ми так посиділи, посиділи, ну вже вечір. Прийшов вечір, як то знаєте, ми все казали лефлєктори тії, так же так освічували ті самольоти. Ми сі дивили так далеко вже, а вона моя баварка каже до мене, Анна знаєш що, то вже там каже наші, каже, військо, то ще там є. А то сі позбирали ті, вони називали SA, то SS було, а то ще SA видно якесь теє військо якесь не знаю яке, SA. То вони то всьо то за тим, вони там партія вся. І так то. Тоді над'їхали тії самольоти американські і стали кидати летючки. Кидают летючки, і кождому і по-українску, і по-руску, і по-польску, і по-німецку. І то знаєте, то так шуміло як тії карточки летіли, то так та земелька була вся з тими карточками. І хто собі підняв там менше-більше прочитав. Всьо здавайтесь, здавайтесь, бо Гітлер капут. Здавайтесь. Всьо. Так. І тоді ми так до вечері, подоїли ту худобу. Вже худоби не заганяємо до стайні, лишаємо на пасвиську. Всьо, ту худобу той подоїла, ми повечеряли. Вона каже до мене Ганю, що підемо туда, там по-німецку. Я кажу, ні. Ви як хочете йдіть, а я не буду, я вже ніде не піду. А то так дуже, дуже, то так якби вам сказати, вот так якби на тамтім другім селі, закопали вони сі тії німці, ті американці там, а звідтам – німці. І так тії туда, а без нас всьо то перелітают ті кулі. Всьо перелітают і так то було, то-то було щось так з два дни так той фронт, там так то. І ми так сиділи в тім страху, в тім всім. А потому як скінчилося то всьо, тоди ті діти прийшли як я вам розказувала до мене і кажуть (чоловік пригадує респондентці що вона ще не все розповіла). То таксо ще було. Як так дуже бомбили і одного разу приходило, там в сусіді було кілька їх там було, п'ятеро: дві дівчині і три хлопці у того бауера. Він був дуже великий бауер, а такий дуже був той такий паскудний був той, бо діти во їхали, хлопці ворати, і оден підняв собі яблуко, яблуко, а такий в него був, всьо. І він як взяв того (???), і як того хлопця вдарив в руку, і переламав йому руку. Так. І той він їде, а перед нашу хату була дорога на їх поле. І все вони туда їхали. Я кажу до него, та що то ся стало тобі Юзек. А він каже до мене, йой Ганю, та во я підняв яблуко, він мені вдарив по руці, мені руку вломив. І він си так зав'язав ту руку і той плуг тягне і їде. Їдуть всі орати, а там було ще була та Стефа пам'ятаю і Фрося. Фрося була з Великої України, а Стефа була з Польщі, і хлопець був такий старшина, його називали німці Вацкі, він Василь ся називав. Вони кликали його так. І він, а він дуже всьо з ними, бо він вмів по-німецьки говорити, бо він при воску був німецьким старшиною, і він вмів всьо говорити, і то попав до того бавора, та він так говорив. І одного разу в неділю каже до мене, ми йдем так гейби врано сі не правило, а ми щонеділі ходили до церкви. А він каже: “Ганю ти знаєш що?” Я кажу: “Що?” “Тої ночи нас будут брали в концлагер. Ти чула?” Я кажу: “Я ніц не знаю”. “А баворка нічо тобі не повідала?” Я кажу: “Ні, вона мені нічо не повідала, я нічо не знаю”. А вона стоїть з боку і вона види, що то щось, вона не розуміє що ми говорили, але види, що то по нашим лиці,

обличчі, що то щось не то. А вона каже до мене: “Анна, а що Вацкі каже до тебе, во по-німецькому?” А я їй повіла, кажу так і так. А вона каже, що я нічого не знаю, каже, що я нічого не знаю. Та може то неправда. Я кажу, якби неправда, то він би то не говорив, звідки він то знає. І ми пішли вже додому, повпорювалися ввечір. Я вже не сплю пам’ятаю ту ніч, такий дощ крапає. Думаю певно нині не буде самольотів, то хоч сі висплю. Самольоти не приїдуть, ті американські, бо то як дощ падав, то-то вони, як похмуро, то не їхали. Ми так сидимо, але я вже не сплю. А нема хтось стук, стук, була перша година, я так пам’ятаю, бо я мала годинник в ті хаті, де я спала. Перша година стукає хтось. А я, вона стала господиня і витворює двері, я ся дивлю, а вона все до мене Анна *авитейн*. Так, щоби я встала. Я кажу, я чую, я чую. Я встаю, по-німецьку там, я встаю. Встала я, вона двері вітворила то він прийшов. А я так дуже плачу, тими сходами слазею з того поверху і так плачу, бо в концлагер вони брали вже спалювати нас. Там такі були п’єци там так. Там була (???) називалося те місто, там такі ті були печі для таких. Бо я потім, бо ми і той і та чо плачеш, він каже, я ще ти ще не знаєш чога я прийшов, той той, якби то участковий німецький, а ти вже плачеш. А я кажу, я знаю чога ви прийшли, бо ви ніколи не приходили і серед ночі, то я вже знаю чога. Так я до него. А він каже, не, ти не знаєш ще чекай не плач. Так мене той. І тоди, йому шкода зробилося, знаєте, що я так плачу. Він каже до мене та не плач, та не плач. І говорить до неї, до моєї господині, а я всьо розумію вже, бо то вже четвертий рік, то я всьо розумію. А він каже не плач, не плач. Я нічо. То най ше вона переночує, так він до неї по-німецьку, а завтра в 10 годині, щоби ти відвезла її в концлагер. Я і Марії, тамтій господині, тамтой ся писав Лонсберг, а наш ся писав Ротхенс, каже, то я скажу, і вони обі приїдуть, а ви вобі, ніби то баварки нас мають доставити на той концлагер. Ну і я вже ся так лишила, я вже трошки здрімнула, встала рано 5 година, по видоювала ті корови всьо. І вже знаю тай збираюся. Взела на себе ше одну сорочку, сукенку, думаю, а що я там буду брала, як ми їдемо на страту, а мала досить. Вона мені дуже, вона мене дуже любила та господиня, і вона мене прибирала. Я би мала гріх якби я щось казала не то, так. І вона мені все купувала, то таку сукеньку, то таку сукеньку, то фартушок на неділю, то таке во всьо вона мені купувала. І я не беру нічо зі собою, но ще єдну сорочку, і ще одну сукеньку такуво, перебратися думаю, бо хто знає як то буде, але більше не беру. А вона до мене каже, і плащ щем си взяла, а вона каже до мене: “Ганю та бери собі, по-німецькому, та бери собі твоє шмаття.” Я кажу, не, кажу, фрау, я не буду брала. Я їй казала фрау, до тої господині, я не буду кажу брала, то що я, я, мені вистарчить. А як, а може вернут, кажу, то я най буде ту всьо. Мені нащо, кажу. І я собі тей то, вони правда, подоїла ті корови, подавала ми свиням і всьо попорали. І вона той мій чемойдан на ровер, і тая друга і ми їдем туда. Ми їдем, а звідтам вже, з концлагеру якби котрих забрали вночі, вже їдуть назад. Всі їдуть назад люди тії, хлопці, дівчата їдуть назад і кажуть, же фронт сі цафнув (зрушив), а вони нас заберут на концлагер стратить, а хто буде робив. А то бавори, знаєте, а то на фронт всі продукти, то всьо то. Хто буде на ті землі робив?! І дали нам мойво. Ну нічо. Ми сі повертали, і я ся вернула. Вже така довольна, думаю, Господи Слава Тобі, же я вже ся вернула, же я вже буду з нем. Мені було добре. Вона мене так любила, я кажу всю правду, як рідна мама. Вона мені маму заміняла. Але тоди ще ми пішли бульбу сортувати, то була осінь, бульби сортувати. Я то ті кошики так ношу, так ношу. Я дивлюся той самий міліціонер приїхав до мене зась, під наше вікно встав, а ми тамво на поле є. Є той бункер на поле, і та півниця, і ми там ту бульбу сортируєм тим, але він ще раз приїхав. Я йду і далі плачу. А він каже до мене: “Та Анна, та ненечка тої по-німецьку каже, ти не знаєш чо то ти так, щоби не приїхав і ти тільки”. А я кажу, а ви чо тільки приїжджаєте, по-німецьку. І далі так дуже плачу, аж ся заходжу. Бо знаю, що вони вже берут, то на страту. А ту фронт. А вони тоді так, так він до мене каже. То нічо я тобі так скажу. Ми маємо приказ, такий приказ маємо, хлопці всіх забирати в концлагер, а дівчата лишити. Але хіба котра дівчина може вона має свого брата, може кавалера як то вони кажуть, а то вони можуть їхати, а такі же не. я кажу я не маю нікого, крім тої свої кузини Марії, я не маю нікого. Ну то добре, то ти ся оставляй (примітка: залишайся). Ну, Слава Богу (сміється) вже м ся перестала й то, каже ну він до мене каже, слухай, слухай, же би я слухала господиню, же би я

слухала то. Я кажу добре, добре, я буду робила, я буду слухала, і так що я ся там остала. Ми ся оставили, ну вже війна, так як я скорше сказала той фронт ся закінчив, вже чекаємо бауера свого. Той бауер прийшов тої мої кузини, що я казала двоюрідної сестри, а мого нема. Моя баворка плаче, то була неділя. І ми вийшли корови доїти, такий во старий дідо як мій каже до мене, зі свого пасовиська кричить: “Анна, Анна є бауер”. Я кажу, не нема, кажу. Повідаю йому, кажу той Марисин є кажу, Лонсберг є, а нашого нема. А він каже, він є, є, каже. Він в свої сестри, я видів каже, він пішов туда. Я ті корови подоїла так скоро, ті баньки на той возик. Везу і така дуже довольна, а вона в хаті так плаче. Я прийшла і кажу до неї там по-німецьку. Вже всьо то-то добре, вмю говорити, кажу, йдіть зустрічайте, кажу, свого бауера, бо наш бауер там і там. Вже вона всіла на ровер, як була в тім фартусі, в тій сукенці сіла на ровер поїхала. Дивлюся вже обоє їдуть, вона тягне ровер, а він йде, і вже така радість, то вже то маєм бауера. Ну, нічо. І ми так йдемо на другий день поставали і женемо, то так говорили, то всьо буде чути, корову до бика. Ми з бауером, і бауер говорить до мене: “Анна, ти поїдеш додому?” Я кажу: “Я би хтіла бауер їхати додому, но не знаю коли”. А він каже: “Я тобі скажу, бо я то всьо перейшов, туда я їхав, дуже, каже, тепер тяжко ся добирати всьо поломане, всьо поруйноване. А як то сі, каже, востановит всьо, я тобі куплю білет, каже, я куплю тобі ту білет і возьму, і просто поїдеш на Лемберг, каже, на Львів просто поїдеш. Тобі не буде ні пересадки, я так зроблю”. Я кажу: “Ну то добре”. Ми ся вернули від того і так пам’ятаю, горох рвем, моя господиня буде закручувала. І я вже така довольна що то війна ся скінчила, а бауер каже, що мене посадить колись на поїзд, купить білет, поїду вже додому, але ще не знаю, що то вдома, так знаю, думаю – вдома. Може то де я думала, що там фронт ту вдома в нас такий фронт, по то був туда той фронт як Тернопіль туда, а у нас Туво ві Львові такого не було. Думаю, хто то знає як то вдома, чи хто є, чи мама, чи тато, до кого я поїду тепер. Так. Ми так собі переговорили. Нема, дивлюся їде машина, бобік їде. Їде бобік і дивлюся виходе солдат в рускім убраню (одягу), костюмі. “Здрастуйте”. Я не вміла поруску говорити, навіть не розуміла, бо то колись москалів не було тай не розуміла. А він каже: “То здесь украинская девочка работает?” Я кажу: “Так”. “То ты?” Я кажу: “Я”. А він каже до мене той солдат, то якийсь старшина: “Там ззаду йде лейтенант старший і має твої документи, каже, то вже всі, каже, поїхали додому, а ви ще, вас ся тут кілька лишило, каже, і так на того німця далі робите?!” Тай ся сварить зі мною. А я кажу: “А звідки ми знали що то війна сі скінчила”. А він каже: “А ви знаєте, що вже війна ся скінчила, ви добре знаєте, але, каже, ви не хочете їхати, но далі будете на него. Вже сь те ся добре наробили”. Так той москаль каже до нас. Ну я так то послухала. І каже так, то нині є п’ятниця, завтра – субота, вихідний день, неділя. А в понеділок на 10 годину аби ви були там і там, то називалося Крифельд місто, там було всьо зборний той, де ся всі люди збирали ті наші українці і їхали додому, то такий збірний то. То було в церкві, то дві церкві забрали в тім Крифельді, так пам’ятаю, і то, ну тай ми то так перебули. Потім приїхав там ще був оден хлопець старший, вже був може мав 30 літ, все до мене приїжджав звідам. (???) ночувати, він не вмів сам ні писати, ні як то колись, я йому всьо повідала що то вдома в нашім селі. І він приїхав і кажу до него: “Василю, давай поїдемо, кажу, додому, їдь зі мною.” Думаю ми обі но дівчата, а такий то мужчина той, він вже старший, розумний. А він каже до мене: “Не Ганю. Я не поїду”. Я кажу: “А чо Василю?” Він каже: “А я ся лишу ту, бо бауера забила бомба”. А то так було. Бомба впала на їх городі. І там тії же там коло тих бомбів ходили, вони то всі тії червоні такі флажки довкола по обставляли. Немав права ніхто то рушати, тої землі. А він що той багер прийшов з фронту і каже до того во мого сусіда, каже: “Василю, знаєш що. Нині не поїдеш ворати, будемо загортати ту яму”. А тая, в тій ямі була ще та бомба не сплюдована (приміткаб зірвана). Так ціла лежала. А Василь каже: “Не, я ні”. То він потім мені повідав як приїхав до мене в неділю тоди, ніж я ще їхала додому. Каже: “Не, я того робити не буду. Я їду орати, а ви собі як хочете.” Каже, я запряг коні і поїхав орати. Я поїхав орати, а він сам загортати ту яму. Каже, а я чую, каже, нема так до пів години, а то ву-у, каже. Ага, каже, та бомба доки не було землі на ній вона лежала тихо, а він накидав землі, а то тягар, і вона ся зірвала, і того бауера на костамашки пірвала. Всьо. Так. а він каже до мене, а вона мені

баворка каже, щоби я ся з нею ся лишив. А каже, а чо я поїду додому, каже. Я вдома що, мама стара, а маю не рідного тата, каже, він так все навіть мені кусочок хліба жалував, а я сі каже, мені ту добре, і я з нею буду. А вона мала хлопця, мала малого хлопця, йому 14 рочків. Так. Каже, во той хлопчина є і я буду ту. І так він ся остав. Він ся остав, то во потім з нашого села, з його рідні їздили туду в Німеччину, там в него були. І він там ще жив, а тепер не знаю як він, як там вони ся, чи живий він ще, чи вже вмер. Так. І ми ся так то порозучували. І ми так поїхали додому. Ми приїхали до того лагера, ну, і тоди що. Забирають нас американці. Забирають нас американці. Американське військо приїхало, всьо бере нас тово. І ті лагери берут, де було войсько німецьке, так всьо (???) постіль є, всьо тії во, то не були поруйновані не були, тії касарні як я кажу. Ті касарні не були поруйновані. І ми там на тих ліжках, на тій постіль всьо нам там видавали, і ми так там були три місяці під ними. Дуже добре нас кормили, дуже добре. Так давали нам і тушонки. Одна тушонка йшла на одну людину, і каша з рижу і гречка, і бульба, бо вони то всьо мали. як мали ті городи німці всі своє войсько і так ся і залишило. Нас так так кормили добре. А так недалеко наше ходе войсько руске. Ми кажем: “Боже, та коли ж ми підемо, коли нас заберут додому. І так дуже хочемо вже додому.” Так одного разу тоже повідомлення прийшло, що вже будут вибирали. Правда, рускі приїхали за нами, вже нас на свої машини забирають, і на таку оболнь вивезли нас велику, Боже (розголос) як я, мені перед очима всьо стоїт. І я кажу, Боже, де то ми попали, як то буде, всьо під голе небо так. Там вже не йшла тушонка одна на людину, но одна тушонка на четверо, на чотири душі. І ми вже так з того во, і ми вже так під ними, під рускими. Ну, і повезут нас додому. Чим повезут, як нема дороги, як всьо поруйноване. Ті штреки, та залізна дорога полamana. Їхали, їхали наперед, потім їхали цафалися назад. Потому на машинах, уже всіляко. Там сіли ми на машину по 25 чоловік на машину, а той каже оден москаль же нас віз, тай каже, ще ся так заматюкав, як вони вміють. Каже: “Якби то я, каже, ту був командуючий я би знав, де вас завезти, каже.” А то така була висока гора во як в Страдчу, а то там на долі були. Я би вас вивіз на ту гору і так ту машину пустив і всьо, але ми ся ніц жадна не обзивали. Най буде так, бо що будеш казав, як такий нагніт. І так вони нас так кормили, так нас добре кормили, же таку кашу нам давали, що стопом ся позамножували в тій крупі такі хробаки, а ми були, а ми туди вже приїхали, там що ми через дорогу що-небудь, а ту вже ми приїхали в Білорусію, то вже звідтам із Білорусії, то ми вже і в Варшаві були машинами, і де то ми іще були, так же ті машини так стояли. Ми там навіть на цвинтар ходили, бо там нашого багато войська. Ми той, а там одна така жінка зі Львова, старша жінка. Може мала вже поза 40 років, а внас що, ще 18-20. І вона каже, все пішла по ту кашу, принесла. А там на тій Білорусії, то ми були місто Брест-Литовськ, то Брест, то-то в Бресті. А там була якась колись якась тюрма. І так ми були в тих тюремських лагерах, ми там були. Вона пішла принесла нам тої каші. І все, то їжте, їжте. Там нас було багато дівчат. А ми такво, во, котрі молоді, то ті старі були на тім нижнім поверху, а ми на верхнім, бо ми були молоді тай ми по тім видерлися тай наверх, тай ми не виділи, що ми їмо. Летрики (примітка: освітлення) нема, но лампи, а вона все їжте, їжте (сміється). “Ганю та їж, та чо не їж?! Марисю та їж”. (Сміється) Тай ми ся понаїдали тої каші з тими стоногами. То вам чесно повідаю. І потім одного разу я кажу, йой і ми щось мойво повіділи, же то не та каша. Кажем та дивися та яка то та каші, та що в ті каші ся робить. Ну, але то ми вже довго не були, але ми вже не брали тої каші. Я кажу: “Та, цьотка, та чо ж ви нам не повіли, що ви нам приносили”. А вона всьо виділа. А вона каже: “А що булись те би з голоду ту поздыхали, каже, якби я була вам не принесла тої зі стоногами каші. Каже, а що мала їсти одна з другом. Проси Бога що ще ти таку дали (сміється)”. Правда тоди вже повезут нас, вже машини, вже, вже ми каже той старший прийшов до того лагера, каже: “Ви беріть свої чемойдани і несіть, і йдіть туду, каже, на станцію Білорусію і ми будемо вже відправлялися додому”. Ми ті чемойдани покидали на мойво де, а та баба взяла тойвово, то така мудра жінка, бо ми того не знали, і прив’язала пасками всі чемойдани докупи: мій, Марисин і свій. Та каже, як хтось прийде тягнути, буде тягнути еден, а там приїздимо туду, туду приходимо пішки, а там вже плачі, там вже йойкі, тая плаче, ті плачут жу нема нашого чемойдана. Той хто потігнув то потігнув

собі, а хто не, то не. А вона була мудрою і зробила. Каже, буде тягнув, то буде всі тягнув, то я вже буду чула. Так. І вона не дала тих чемоданів, правда, вона кличе: “Ганю, Марисю ходіть сюда з того во, звідти, з Перемишля одна дівчина їхала, Зонька сюда, ходіт на мій голос, так кричит стара”. Ми поприходили всі на той голос її, поприходили тай то. Завезли нас на станцію на поїзд посідали, а поїзд, а поїзд вже був не товарняк, а ми всьо в товарняках без криші. Так нас везли як худобу, о як, всьо, якби то повідав, то-то би до вечері вам того всього не розповіла, що то було. І но дощ падав на нас, ми так сі во, ми, була всіляка та подорож. Ми так сі бідні помучили, ніж ми доїхали. Але же ми приїхали сюда, в Білорусії посідали і вже їдем на Підзамче. Ми приїхали на Підзамче і ту вже на Львів. І приїжджаємо до Львова і каже та наша одна дівчина, каже, а що може ми ще підемо обід брати. Кажу, ні, по жоден обід. Не йдім, ми вже ту є ві Львові, підемо ще за обідами, кажу, то ше чого, кажу, будемо, що будемо голодні вже додому недалеко. А до тої дівчини з Перемишля кажу, а ту повідомили що до Мостиск поїзд йде, до Перемишля не йде, но до Мостиск, бо нема зв’язку, бо то люди вислані то ті переселенці висилали звідтам, каже, нема, немає до чого їхати, но до Мостиск. А вона каже: “Боже, Боже, куда я ся дину”. А я кажу до неї: “Зонька та давай їдь зі мною додому.” У нас вдома нікого не було, но я сама та ще моя сестра менша. А вона каже: “Ну та добре. Я піду до вас додому, а де я потім буду шукала свою рідню. А я поїду просто, значиться поїду і будут знали, що я їду з Німеччини”. Вони там десь в арбайцямті знають, де що куда посилали наші родичі. І так ми ся розстали, і так ми не поїхали, вона до мене не приїхала, і так ми ся тойво. Ми приїхали тоді додому, я при..., то стрічає мене мій вуйко, а немає я, а всі так та ми поїдем додому, а ми не маєм гроші на білети, ми не маєм гроші як ми поїдем. А тоди дивлюся мій вуйко йде на вобрат з роботи і хлопец, той що з нами колегував з роботи йде, і всьо, же ми їдемо та й вже прийшли два вагона, познайомилися ми вже собі їдем з поїзда, вже мої мама, баба вийшли напротив. Кажут баба: “Ганю та всі казали же ти їдеш з дитиною, а я кажу, най би ми дві привезла но же би приїхала”. Так баба кажут, так мені то повідають. Так, і так приїхала я додому. Тай я вже вдома, вже всьо і так залишимся тут. Так, так всьо повілам як то було. Тато, мама і сестра, і була сестра так якби двоюрідна, бо її мама була ві Львові, а вона, тато її забрали, а вона сирота була. Її тата, її тата не мала. І мама, і тато її забрали до себе, бо в нас трошки так якби робила на поле, тай то було чим, що їсти, тай тато її забрали додому. І ми так разом були, всі разом, так. А тойво, а так.

Т.Л.: Як називалася ваша мама?

А.П.: Мама – Катерина. Мої мама ще жиє, має 98 років. Та то 98 років б сь то сі подививли, я старша виглядаю. А вони такі мудрі, вони ще во говорут і во телевізор ся дивлять, і вони вам всі артисти розкажут які є, яке то кіно було, якби там ся сестра не дивилася вчора. “Зосю, я тобі розкажу як то кіно було.” Вони всьо, всьо, всьо. Вони во ще донедавна ходили до церкви, з того року без палки, без нічого. Ще вступали до мене, так, та. Я хвора була, то вони все до мене приходили, так. 98 років вже минуло.

Т.Л.: Вже минуло.

А.П.: Так.

Т.Л.: І, Катерина, далі по-батькові і прізвище її з дому.

А.П.: По-батькові вони Петрівна, так. А вони там на домівстві тім, де і були. То тато до них пристали. То там недалеко від сусідів, то-то тато до мами пристали, як то за зятя прийшли до мами. То ми так разом були.

Т.Л.: А тато як називався ваш?

А.П.: Павло. Павло, Павло Михайлович.

Т.Л.: Скажіть якого року тато був народжений?

А.П.: Тато? Мама з семого, а тато, вони певно десь з першого, так.

Т.Л.: Як мама була з дому, прізвище не пам’ятаєте? Як її дівоче було?

А.П.: А, (задумливо) Мальків Катерина Петрівна. Пам’ятаю (задумливо). Так, так.

Т.Л.: Хто більше вирішував вдома мама чи тато?

А.П.: А вони так і мама, і тато. Бо тато потім, мама більше командували всім, бо потім тата як то прийшли москалі, фронт був, тата забрали десь в Ковель, в Сарни, де то на роботу, то-

то мама більше тим всім командувала. І тато давно вже померли. Захорували і померли. А мама отака. Вона так ся набідила сама, народилася, бо мене не було, а ще живуть. Так.

Т.Л.: Чи жили разом з вами ваша бабця і дідो?

А.П.: Так. Дідо не. Дідо загинули на італійським фронті за Австрії, то дідо. А баба то довго жила, баба, то я навіть не знаю в котрім то році баба наші вмерла. Так, то вже о мої онуки пам'ятають бабцю. Вони дуже так мали 92 роки як померли. То ми разом жили, так. То баба, то моя мама зі своєю, то-то ми разом жили. Так.

Т.Л.: Скажіть до кого у вас було особливе ставлення до тата чи мами?

А.П.: А мені до обох, бо мій тато був добрий, і мама добра. Я мала дуже добрі родичі, дуже добрі. Так.

Т.Л.: Скажіть чи були вони, чи мали вони якусь освіту і мама, і тато?

А.П.: Мої тато навіть до школи не ходили, бо то за Австрії до школи, вони були з бідного роду. А мама, во так як то колись ходили діти до школи, то ше мама ходили до школи бо мали і книжки, і всьо, бо їх тато загинув на фронті австрійським, то ще баба брали пенсію за тата. То ще мама отримували, і маму прибирали, бо баба довго брали пенсію, бо їх чоловік загинув на фронті, бо їх було два брати, во гей би мамин стрик.

Т.Л.: Чоловік.

А.П.: Чоловік, так. Бабин був чоловік, бабин. То потім як то мадяри прийшли сюди і ту якраз була Австрія і вони ті мадяри як прийшли і тато мої, не тато, но так якби дідо мої, вийшли дивитися на дорогу і каже, там, каже, москалі йдуть, а пігнали там того і того Сагана, каже. А то Саган то-то був дідів колега. А тато во, дідо сі вийшли дивити. А каже баба, баба мені так розказували і мама, бо мама мали 5 років, як той во де. А вуйко такий був малий мав 3 роки. І вони той, як маляр махнув пальцем, вони як ся би були може не обертали, а пішли туди далі в поле, то би було того не було. "Ходи сюди". Дідо прийшли. Вони забрали. А ту сусід вийшов, то колега був тоже, (???) то Коваль писався. І каже: "Йой там Кубикового, то називали нас Кубики, ой Кубикового Юзу пігнали". Називався дідо Йосиф. То пігнали, каже, а він вийшов подивитися, бо то колега і його забрали. І забрали мадяри всіх, того Сагана і нашого діді Кубикового і Барабового. І завезли їх на високу гору оту во, в той, як то називається, ой за Велике Поле туди. І там їх повішали всіх трьох. Всіх трьох повішали. І там їх повішали, ну і там, а ту годі ся було добити, бо то фронт, щоби бабуня во була пішла і її то. Але, я як їх забрали, а вуйко мій був. І він був малий, і так летів мав 3 роки. То він каже, що він ще пам'ятає. "Тато, тато верніться. Тато верніться". А той маляр каже, на коні сів і так тим (???) тим мужчинам так (???) забрав нашим так. По п'ятах, по ногах ті коні тратували і так гнали. Загнали їх туди на Високу Гору за Велике Поле і там їх всіх повішали, всіх двох.

Т.Л.: А чого?

А.П.: А я знаю, то була війна. Казали же то москофіли. Москофіли називали їх. Же то ніби-то вони, а ті вернулися з фронту, мій дідо вернувся з фронту і той вернувся з фронту і той, то вже з фронту, а казали же то москофіли. Я там знаю, як то вони то, як то вони називали. І москофіли, і їх забрали і там повішали. Ну потом як ся війна скінчила. Вони тут во поховані на нашім цвинтарі. То бабуні мені розказувала, і мама пам'ятають, бо мали вже 5 років, то щось пам'ятають. Тоді каже пішли до того, взяла... пішла звідти з церкви процасія, і люди з братством, і то там тіло викопали і забрали їх, бо вони там були так поховані без нічого, но так як їх побили і так в яму загорнули. Тоді каже, тоді наш і Барабового, так як би то сусід, то в однім трумлі поховані, а той в другім. Але всі в еднім гробі поховані, але всі в еднім гробі поховані. Так. І так то во навіть на нашім цвинтарі, то там фігури і всьо, пам'ятник поставили, то ми то знаєм, що то-то мій прадід, то-то вже. Ото таке, таке було. Так то-то.

Т.Л.: А як бабцю вашу називали? Діда Йосип називали, ви казали.

А.П.: Так. А баба Єва.

Т.Л.: Єва. А з яких років народження ви не памятаєте?

А.П.: То я не знаю. Я вам того не скажу, з якого то року то було. Баба – Єва.

Т.Л.: Анна Павлівна, ще скажіть мені в якій ви хаті жили? Яка то була хата, де мама ваша і ви жили?

А.П.: Та во ми були, то така во була стара хата, як то колись під стріхою хата. Ну, а потім то-то вже стали ставити вже тато, як вже, я вже пам'ятаю. Я вже би там ся дівочила, вже стодолу таку гарну поставили. Бо тато мої так гей би були з бідного роду і вони робили ві Львові. Вони робили ві Львові в пекарні. І я навіть знаю яка вулиця, називалася Яховича по-польську, бо я їздила туди все до тата. Я була мала, а мама ту вдома, а та, а мама були вдома ту на господарці з бабою робили і ще мамин брат. То вони тут були, а бабуні, то все возили туду татови перебратися. То мама вдома прали, прасували і возили. І я з бабою їхала, то я то всьо пам'ятаю. Так. То ми такво, тоди тато приїхали додому вже, то поставили стодолу, поставили хату вже так файно було. Так.

Т.Л.: Як було в ті хаті? Опишіть мені ту хату.

А.П.: Яка хата? Отакво була хата гей би поєдинча. З того боку була хата, казали колись халупина, і з того була, бо ну то та хата вже мала підлогу, вже була підлога, вже була. То не було ще стола но скриня, як то так гарна помальована. Так. Ну і все в неділю, то все ми собі застелили обрусом таким лляним, знаєте (сміється). Тай ми так то. А в другі хаті там палили, варили, і халупина була. То жорна стояли, на хліб муку зерно мололи, хліб пекли, так. Отак, отак жили. Але то було нічо так, а потім як москалі прийшли сюда, то тоди нас вивезли ще на Сибір. Так. Ми ще були на Сибіру в Томській області. То я вже була замужем, а маму вивезли і тата, то ми були на Сибіру. Там моя мама була, а (???) Богдан то що тут був і Ірена моя. Вона ю була головою сільської ради, то-то моя дочка. Так. То вона то, то вони були то, вона мала тільки 10 місяців як нас вивозили, а Богдан мав 2 роки, старший син. Так. То ваш Генік, то-то чоловік, то він все до нас приїздив, то-то ще мав мав бути мій той другий син за дружбу Генікові. То ми ся дуже своїли, бо то дуже близька родина. Баба Марійка і во наш, то двоюрідний брат і сестра. Так. І вони тоді тойво повивозили нас на Сибір, і на той Стбір повісти як нас вивозили.

Т.Л.: Так, так. Звичайно, звичайно. Давайте тільки якось так трошки логічніше перейдем. То все приїхали додому, розкажіть після того от як...

А.П.: З Німеччини.

Т.Л.: Так, як ви вже з Німеччини приїхали. Вдома ви вийшли заміж, як то все життя ваше було далі?

А.П.: Так, так. Як я приїхала додому, тай два роки побула але я мала його кавалера як їхала (сміється). Я мала лише 18 років, а він ще ся не женив. Тай потім я вже приїхала тай ми далі стали обоє ходити. І він ся зо мною женив. Так. Ну та зробили весілля тай я прийшла сюда во до них, до Помірчих з дому звідтам. Так. Тай ми ту жили. А потім вже як той нас вивозили, то маму вивезли єдну. То був дуже великий вивіз. Тут з Мальчиць вивезли 30 родин одної ночі. Так. 30 родин. Так. І тойво, то тоди маму нашу вивезли, а я мала вже тут двоє дітей. Я мала во Богдан був, мав 2 роки, а Ірена, та що була головою сільської ради, то-то вона моя дочка. І той, то вона мала 10 місяців. Прийшов москаль прийшов до хати і я, ми полягали спати звечері, але ми навіть не знали, намочили лахи прати. То в ванні всьо тойво де, і так ті лахи повиварювали і так лишили. А завтра маєм, то була зелена п'ятниця то Зелені свята надходять, і ми то лишили і завтра підем полокати на ріку. А то вночі стук-стук. "Вотвори." Він вотворив. І так пам'ятаю годинник такий же на важки був настінний, я так пам'ятаю то всьо, за п'ять мінут п'ята. І він каже той москаль до Миколи: "Ти скажи ту бандерівці, ти знаєш де?" Він каже: "Я не знаю, кже, що я, я не знаю." Каже, бо то мого тата вбили, так бо то ранили тата як то було в тих Рибак. А тато був його головою сільської ради, і він секретарем в нього був. І тоди як тата ранили, ну тоди тато помер його, а вони ся то лишили, так каже "я нічо, я нічо не знаю. Я во маю діти, я нічо не знаю". А він тоді каже: "А ми прийшли, той москаль, а ми прийшли вас вивозити, ти знаєш то чи ні?" Він каже: "А за що?" "А от ти кажеш, твого батька вбили, каже, а ти не хочеш повісти. Же ти сховав бандери, каже, скриваєш". Він каже: "Ну як я можу говорити як я не знаю де. Не штука наговорити, каже, на люди. Я ж не знаю то нічо, де вони ся скривають, де бандерівці ся скривають". "То збирайся поїдеш. А діти чії?" А Ірка маленька була моя, лежала в колісці, а Богдан вже з нами був, 2 рочки мав і на ліжку лежав і вже ся збудив, а вона ще спала, бо що 10 місяців

дитина. “То твої діти?” “Мої”. А він ще так заматюкався. Каже: “То не твої діти. Якби твої діти то ти би бандерівців не сховав, а сам бись не їхав. Ти поїдеш на білі медвежі, збирайся, поїдеш”. А ми з мамою во його крутим ті лахи, то ті лахи, знаєте, як то з виварки з порошком, крутимо в мішки кидаємо, бо що ся будеш вбирали там, треба щось взяти, а там в дорозі будем сушили. І так ми то покрутили обі з мамою. Мама плачут, я плачу, діти плачут. Та маленька ся пробудила – плаче, бо голодна, а я, а вона ще груди ссала, бо то 10 місяців дитина, а той 2 рочки має. Боже?! І так то була наші, таке наше життя було. І потім забрали нас, правда, забрали нас то до Янова забрали.

Т.Л.: То в ту саму ніч забрали?

А.П.: В ту саму ніч (розтяжливо), в ту саму, а, а я була вдень з малим, з малою була вдома і з малим, там вдома пішла до мами трошки ся подивила. І там лишила плащик тій малій. А той треба дитину одягнути в той плащик, а ту немаю в що. Сусідка прибігла, бо нас вивозять. А я кажу до неї: “Зонька йди до мами там плащик є, я лишила Ірчин, бо нас вивозять, кажу. Кажи до мами щоби мама дала той плащик”. А вона прибігає тай каже: “Ганю, маму тоже вивозять. Мене москаль не пустив. Там сторож не пускає нікого, каже, і маму вивозять”. І так я поїхала туди. Мала то що мали зібрали тоди, забрали нас тоді до Янова, то була зелена п’ятниця в селі зойк, плач, Боже. Привезли нас до Янова, скинули під парканом, в Янові на КГБ, Туво де тепер лікарні, то був роддом, а ту то-то ми там були через ніч, ми спали. То я так, но сі коли подивлю на той (сміючись крізь сльози) на той будинок, то я собі нагадую як. І тоди ми так, тоди нас то була Зелені свята, так гарно, такий день гарний, таке сонечко, а нас всіх на машини, на машини і вивозять. Забрали нас до Львова і везут на Замарстинів в Львові там тюрма була, але там нема місця. Тоди вони тими машинами нас до Бібоки. І ми в Бібрці, то ми в Бібрці сиділи. (Звертається до чоловіка Миколи. Микола Кілько ми сиділи? Микола Помірчий (М.П.): 2 місяці.

А.П.: 2 місяці ми сиділи там в тюрмі в Бібрці. Так, так. То так, а во так, во таке наше життя було. Такий заміж мій був і таке життя було. Але тепер трошка ся розвидніло. Були на Сибіру (розтяжливо).

Т.Л.: Анна Павлівна 2 місяці ви пробули в Бібрській тій тюрмі.

А.П.: Так, так, так, так.

Т.Л.: Як вас водили на допити? Як з тими дітьми було? Як то було?

А.П.: Так. Вони так. Нас на допити, вони казали всі, що ми підсобні бандити, бандити. Так, нам все казали. Документи...

А.П.: Так, так. Ми були підсобниками. З дітьми мене випускали води, бо вони знали що я не втікну, бо то я мала двох дітей маленьких (співає когут). Куди я могла. Так ся наробила тих два місяці. Наносила тої води, бо мужчин не брали, щоби вони не повтікали. А ті мами не повтікають котрі мають маленькі діти. І там во з нашого села багато мали такі діти ще но шо з повитку були і вони забрали. Нас по ту воду, до криниці далеко. Ми ту воду на коромислі в бочки ніж ту воду наносили, а в вагонах, всьо во в таких вагонах критих товарняках, а ні світа не було, но свічок нам дали багато. Свічок. І ми так, а ті малій я своїй, а мій колега кинув печеня як ми їхали на машині. А то не мали що з дому взяти, бо ся не сподівали вивозу, кусочка хліба не було. І він теє міщанко печеня кинув, теє кинув, то я ті печеня мачала і во так повідаю вам щирю правду на горнятку гріла на тій свічці, бо там вода не була закіплена. Тепер дітей пильнують, а то, а я свої так замочила плеченько запхала в писочок і води дала напитися, але воно ще груди ссало, ще тим. А той малій во Богдан, мав 2 роки, то все говорив все: “Тату, ходім додому, там наше лошатко плаче, бо кибилла наша мала лоша”. Корова мала двоє телят, і свиня – пацят, і ми так всьо полишали. Нічо не брали. Всьо такво то що ті мокрі сорочки, ще трохи зерна взяли зі свого. Що те зерно, хіба ся по лісі там помарнувало, бо що ми, муки не було, бо не завезли до млина. Ніхто ся того вивозу не сподівав, бо не було за що. Отак, отак наше життя було. Ми дуже, ми дуже. Я не мала жадного-жадного добра. 12 років була в світі. Нічо. потім забрали на Сибір. Я така хора, я нажилася, ну що давали нам через дорогу туу рибу, вони називали то якось там горбуша, ті москалі, і той чорний бакалійний хліб. А я то з’їла, напилася води, а вода з ріки, а то була Кіт

і Обь ріка, та я пам'ятаю. І нас везли тими парходами, а потім завезли, везли нас, ми вже з парходів позлазили на баржі. Тими баржами везли, а воду пили всю з тої ріки. А там всьо, і уборна йшла туду і всьо, і ми так тую воду. І варити не варили, бо ми тойво дали пити – пили. І я тої гарбуші як з'їла тої риби, і я сі так отравила, я дістала червіньку. Йой, Боже, нудить мене, а ту з мене жене жива кров і всьо. Ну де ж я піду. Микола каже, а ту якраз ми вже приїхали на місце, вже нас привезли на місце тими баржами.

Т.Л.: Де то саме то місце?

А.П.: А в Томску. Томск. Томск, так. То-то, а на посьолок Налівне. Тай, я так пам'ятаю, Налівне. Потім з того посьолка Налівного брали нас на Барову, а потім Баровушка посьолок. Отак ті посьолки так нас кидали, де їм треба було робочих в лісі. І ми так ходили, і так, йой, та я би вам сі не наповіла. Я же би то оповідала, ту свою гризоту, бо з нею до (сміється гірко)... ну нічо, і ми то так зїли того всього, я так захирувала. І не маю де ся діти, а тут така шопа була там, а люди вже зі Станіслава були ті люди. Прийшла одна жінка до мене і тай питається як я ся називаю. Та я їй повідаю. А вона каже: “Йой, Ганю, якби була кава чорна, може би ти ту суху каву пила, може би тобі ся то встановило, той жолудок. Та де ж так можна”. А з мене о на два кінці: туду вертаю, а туду з мене жива кров виходить. Ніц.

Т.Л.: І що ніякої медичної допомоги ви не от...?

А.П.: Не було нікого. Та то, та то серед тайги. Та то нікого не було, ні медсестри, ні нікого, ні нічого, нічо. Навіть магазину не. То серед тайги, так. Серед тайги, так, серед тайги, ліса можна сказати. В ліс нас скинули, а там було так, що люди спеціально так, така-така велика стодола, же так така шопа, такий лагер, же там за царє ще казали ті люди ще потім як ми приїхали, то я так кажу. Боже, так і правда так, а та жіночка, що робить каже: “Йой, Ганю, я маю пшеницю”. Я кажу: “Тай ми маємо”. Але нас ще в ліс туду повезли і він каже до мене: “Ти Ганю не йди нігде я вечір по тебе прийду”. А він, а вони вже всі пішли ті вещи носити до того бараку, де маєм бути. І я, а я кажу, йой, і вона мені так взела той на таку блеху спражила мені тої пшениці і катаком потовкла о такво потачела-потачела і каже: “На бери їж”. І я так то (???), бо маю маленькі діти, а він каже, Боже, та що ж я буду з тими дітьми робив як я вмру, а то червінька, то-то є, знаєте, хвороба така страшна. І я, вона мені дала, я, Знаєте, я раз одну ложку з'їла, другу ложку тої пшениці такої згореної, такої спаленої, і мені так як зачало легше бути. Я вже не йду так на двір, мені вже легше так. Чекай піду я, піду я ся подивлю куду то наші пішли, а то я вам не можу передати, бо ви того не знаєте, а то тайга, тайга, і там таке болото. Я дивлюся, а вона каже та то туду во ваші пішли, каже, бо ми туду носили свої вещи, так та жінка зі Станіслава мені говорить. А я вийшла, дивлюся так є стежка. Є стежка, думаю, піду на ту стежку але думаю, де я зайду тою стежкою. Та ж я не знаю дороги і там нема нічо. А я там де потоптана стежка, я йду-йду, а там є вещи всі з нашого села. Ті мішки всьо-всьо попідписувано, всьо там є ті вещи. І вона потім я прийшла, вона мені повіла, так. І тойво, же во туду пішли наші люди. І я приходжу, я приходжу, а той во де... Ми приїхали, ведут нас тії во з Янова, ми приїхали, а там весілля їде, фірами везут тії коні вбрані так гарно, всьо, знаєте, як то весілля, а ми з такими плечима їдемо. Приїхали до Львова на Замарстинів, там прийшли ті старші вийшли і кажуть там місця нема, тюрма загачена, їдьте в Бібрку. І нас в Бібрку, привезли нас в Бібрку і там ми два місяці в тій Бібрці були, пробули. Та я так пам'ятаю. Люди їдут на маївку, ми ся без вікна дивимо, а, а випускали нас так як я вам казала по воду, і то такі жінки же мали діти, що не вткнуть від маленької дитини. А там така була з нашого села ше бабця їхала і вона, а її невістка мала тоже, ще но малесенька в подущині була та дитина. І вона з том дитином тоже їхала і її та-та стара мала такого хлопчика як наш Олежик (сміється). І там в паркані в тюрмі, в тій Бібрці, там була відірвана лата така з паркана. І вона ту дошку відхилила си стара і ми виділи що вона пішла. Ну але нас було багато то цілий той, бо то мами з дітьми, бавлітсі діти, а ми ходим дивимсі, а і не випускають бо нас так як худобу все рахували оден, два, три, кілько нас примирно челіди з хати пішло то-то кожде. Помірчі талько і тільки пішли, так всьо в дверях перепускали. А та бабці, той а на, а не було де спати. Він так на мішках спит, а вона, а я такво во вона мені в ногах та бабці. А я тую ніч так сі файні розпростала, так добре виспаласі, а її друга невістка каже, її братово

до мене каже: “Гань, ти нині сі добре виспала?” А я кажу: “Ви знаєте, цьотка, що я тої ночі так як сі розпростала”. А ту не знаю що тої бабки нема, а та баба втікла, до Львова пішла. Ві Львові мала сина і вона пішки пішла з Бібрки, пішла до Львова до сина. Але правда, що за нем не приходили потім.

Т.Л.: Не приходили.

А.П.: Не. Ту міліція всіх брала таких на допит, правда, з кожної сімї, во його брали на допит, ще там других. А ми казали так всі, що вона, зробили стару дурну. Кажу, вона так кричила, не давала спати, вона була дурна. І вони повірили. А вона була мудра жінка, але ми казали що вона дурна, несповна розуму і вона втікла, і вони тоди дали їй спокій. Тоди виганели. Загнали раз перерахували то ще бракує, то ще бракує. Тоді всі на допит. А там ті старші жінки кажуть, знаєте, що ми таки мусим сі змовити і казати що стара була дурна, вона нам не давала спати. То не будут тих мучили що везут, бо там тих ще хто знає в яку ще тежку тюрму ще посадет там.

Т.Л.: Анна Павлівна, а вас брали на допити?

А.П.: Брали. Ми як їхали з Німеччини то нас щоночі на допити брали, щоночі. Боже і чого і якого і ми все те саме. В котрім році поїхали, а як ви, чи ви поїхали тоже охотно на заробітки може як. Ми повідаєм правду, що не. в 42 році то кажу, то нас вивозили так до Німеччини. І вони нам так не вірили і так. Що полягали спати, та не лягали бо то де, де то-то в ті (???) було спати. То таке во всьо було змучене, але ще й так.

Т.Л.: А що питали?

А.П.: А питали?! А во що питали, все то саме. В котрім ти році поїхала? Чи не охочу? А кого вдома маєш? Во то таке во.

Т.Л.: Били?

А.П.: Не, не, не.

Т.Л.: А в Бібрці?

А.П.: І в Бібрці тоже не били. Не. В Бібрці тоже питали тамво їх питали, за тую питали бабу. Як то було що вона втікла? Кажу: “Та була дурна, була дурна. Не давала нікому спати, вночі кричила так то”. І вони все дали спокій. Так. Відібрав він від мене документа же моя тая вони казали, я казала сестра двоюрідна. Вона мені ніяка була, но сусідка, а так ми мали однакову фамілію, вона Чура Марія, я – Чура Анна. І то її було вже, вона мала 20 коров доїних, і так вона сі бідна наробила, так. І то потім померла тувово як зачили тую плату давати і так навіть і ні внуки, ні чоловік нічо не дали їм, нічо. А вислали німці певно, бо німці, бо вона там була. А ту ніц не дали їй, нічо не дали. Що то сі стало, то не знаю, але ніц не дали їй. Кинули нас, як вам сказати, на лісовалку, так. То я пішла відразу, він пішов на вигризку Микола, а я пішла на, якби сказати, валити дерева, різати дерева. Ще один зі мнов пішов. Він звідтам з Рим’ян, то він зі мнов на пару робив, бо він був старший, але вони вже там були рим’яни і турки вивежені, то вони були гей нашими бригадірами. А я з ними робила на пару, пішла. Валили ліс, валили. Різали пилом вручну і він був (???) питався скільки ми мали того ліса зрізати. Норма була. Скільки там тих кубів я вже забула, наш то пам’ятає бо він був на вивозці того ліса, а я на ті валці. А я так, зрізализьмо з тим рим’яном і я обрубувала тії гілі і обоє з мо крижували той ліс, то-то там по п’ять метрів, чи по чотири метри залежи який. То сосна була і кедра була. Кедра то так як дуже тойво. І ліствиниці той ліс то такий був дуже твердий, то насамперед мусіли ми прийти, дали нам ту ділянку і насамперед так як була береза ми мусіли ту березу звалити, зрізати, покрикувати, порізати, набік віднести щоби вона не мішала як ми будем в лісі різати тоє дерево сортове. Я ми так зробили все. Одного разу ми сі порадили. Потім того старого від мене забрали, то був такий з Станіслава хлопець. Ми пішли обоє на пару з тим хлопцьом різати. Він називався Кривовес писався (сміється), так. І він каже, я кажу, а й Юзик, а то була та береза і ще ліствиниці дерево. А я кажу: “А шо ми то будем різали, най стоїт, може ми ті сосни зріжем, вони впадут туду, а не-не буде завісу.” А там було так нам. Як є завіс з ліса не виходи, хоть там ночуй, но щоби завіса не лишити, бо як є завіс може хтось підійти щоби дерево не впало. А я, а ми сі так порадили обоє, який він був розумний, така я (сміється). Ми стали різати. Ми звалили одну сосну, зробили завіс.

Зараз звалили другу сосну – завіс. Вже дві, на березі вже висі дві сосні тих що ми маєм різати. Звалили третю, може думаєм може тая трета вдари по ті треті. І ми щось чотири чи п'ять тих завісів і то вже вечеріє, люди йдуть з роботи, а через нашу ділянку пеерходжують, звідтам вже йдуть. А мужчина, то з нашого села багато, бо ми то разом вивезені, і з Станіслава той хлопець був з Станіслава сам що зі мнов робив на пару. Та що ви зробили. Та завіс зробили. Ну всьо хлопи покидали пили, сокири і будут нам помагали того всього сі розбирати. Кожний має свій розум. Той каже ту, той каже звідти, а то всьо всьо на купі так. І тудий як якось, як снустили ше одно дерево (сміється), а то як вдарило по тім і то всьо лу-лу, всьо полетіло. Ну Слава Богу. Завтра сі будем розбирали. Пішли ми додому, завтра рано то ми на другий день цілий день, як я сі тих суків, тих гілів понаобтинала, напалила, бо то всьо палили ті гілі, або на кучі такі складали. Вліті то складали на кучі щоби не було пожару, а восени то всьо палили ми, так. То то я то робила, то я була на валці ліса. Так.

Т.Л.: А де ваші діти в той час були?

А.П.: А мам були вдома, мама, з мамом, з Мишоловом мамом. Так, так.

Т.Л.: То в тих бараках оті діти жили?

А.П.: В бараках, так в бараках.

Т.Л.: А опишіть мені як виглядав той барак?

А.П.: А барак, та довгий барак був. А там було скільки нас, п'ять родин. Такий довгий і там була така, ми мали всі свої койки то. А такий був п'єц то ми варили їсти поочереді. Котре борше стало розпало з бобів тих (сміється) зварили, а решту... А там їдна і там той п'єц побілили, та казка. Побілили той п'єц. А одного разу тамта жінка, вона з Мальчиць, її вже нема вона вмерла і дочка її повмирала так там на Сибіру та дочка її померла, маленьку дитину лишила, так. Три рочки мала, а з дому везла її в подушині. То вона так боялася, так якби смерть причувала. Ми всі на параход сідаєм, а вона на параход не піде. Тоже Гані називаласі. “Та, Ганю, та сідай”. А вона, я не піду, бо я сі втоплю. То параход по воді йде, а вона сі, а ми того не виділи. А то всьо трап кинули по трапі і всьо в параход, параход, параход, так. І вона не хтіла. А потім прийшли матроси, дитину на руки її на трап та за підпахи завели в параход тай поїхала (сміється). То потім вона так. А вона потім, я робила на валці, а вона не йшла на валку, бо там була тіжка робота. Пішла вона тойво палити, сушити валінки в сушарку. Валінки, во як ми поприходили з того, то ми все визували сі, перезувалисі, але то несли в сушарку сушити, бо то всьо мокре з ліса. Штани, дві парі штанів взимі ватовані, наверху такі наверху ті щоби були, щоби сі тії не дерли, так. І врна то-то сушарку, вона палила і вона йой мені дуже душно. Баню палила, йой я ту зипріла. Все вотворила си двері, а то 40 градусів 50 морозу і вона сі так простудила і потім та дитина її. І вона все так ту дитину глади, я прихожу до неї. Кажу: “Гані як ти?” “Йой я така хвора”. А укола ся бояла. А дохтори, та таких дохторів не було. А до дохтора, бо вже в Білий Яр возили на то вже лікарні була, так вже возили, вже тойво, вже і дохтори були, фельдшери вже туди були на місце, так, так. І вона каже, йой я так дуже, так гей би желувала тої дівчинки. Все каже: “Боже хоть я скоро ота мала скорше вмерла ніж я, каже, бо я того не перебуду”. Я кажу: “Та шо ти таке говориш?! Та може Бог дасть що вийдете з того”. Ну та де вже, та де вона на легені захорувала, вона сильне запаленні дістала, і не лікуваласі, і там померла. І так було мала вмерла.

Т.Л.: І мала вмерла.

А.П.: Вмерла. Та дівчинка її вмерла. Вона все такво, чеше ту дівчинку і все промовляє: “Йой, йой, йой Лесю, Лесю, Лесю, Боже, прийде мачуха як я вмру буде тобі косі чесала буде тебе рвала”. Все такво я все, та шо ти говориш, та шо де яка мачуха. Каже: “Та я буду вмирала, ходьби вона скорше вмерла ніж я”. І так було. Вона вмерла та маленька. Поховали. Так, три рочки мала дівчинка. Така гарна Леся була. Вмерла, поховали ту дівчинку і тоді вона померла. Він ше жив до вересня. Вони з нашим Миколом робили оба на вигрузці.

Т.Л.: Анна Павлівна скільки ви там були часу на Воркуті?

А.П.: То ми були в Томску. Кілько ми були? (звертається до чоловіка). Сім років.

А.П.: Сім років, сім років, сім років.

Т.Л.: А потім що було?

А.П.: А потім жалоби писали.

А.П.: Та що ми не винуваті.

Т.Л.: А з якого року по який ви були?

А.П.: З 50 по 57.

Т.Л.: З 50 по 57.

А.П.: А ми приїхали шо та на Зелені свята ми були вроді в Києві. В Києві, десь май...

Т.Л.: Вам платили там за роботу?

А.П.: Так, так, так платили (чоловік: по розряду) по розрядах. В Томску (???). А жінки найгірше ті гілі рубати сокирою цілий день. Раз пам'ятаю ми, празник в нас, і ми йдем всі з роботи і ніхто нічо не говори. А ту празник, разом знаєм, що то празник, а то так гарно, так смачно в той день пахло в той той день з того ліса. А я кажу: “Видите як то ладні дим пахне, в Мальчицях пляцки печуть, то празник в Мальчицях (сміється).” Сміємсі одна з другом, а та каже, Боже а-а-а я, а шо ми будем вечеряли, шо ми будем вечеряли, як ми но поприїжджаєм. І такво там такі були жорна, а на ті жорна якось тих цвеків набили, хто мав зерно, то так отакво як-небудь розтерли і там так. Ти був, але там були дуже губи, дуже були (задумливо). Гриби такі були. Такі гриби були страшне. Я не раз отакво, раз, якраз родилася моя Гені, там жо в Страдчу. І мама каже, я кажу: “Йой нині такий дощ, треба йти на гриби.” Кажут, іну та йди. І я, і єдна ще жінка, і ще єдна жінка, нас троє пішло. А така ще стара бабці була тоже пішла, зі Станіслава. Тай вона пішла назбирала собі, зараз за бараками во в лісі, то то такі гриби я вам кажу во ногами добчи, такі, а мій хтів правдивих грибів. І ми сі взяли я і вони вобі ті з нашого села, а єдна зі Станіслава була баба Герулиха і баба Лапаниха звідти з Мальчиць. І ми пішли за тими правдивими грибами. Ми так йшли, йшли і ми поблудили. І ми поблудили, назбирали тих грибів правдивих но повне ведро. І йдем. Я кажу до них чекайте, де ви йдете, то не тудя, то тудя додому. А вони кажуть, не тудя. А вони мене зробили вже же то я заблудила. А я тоди думаю може то якраз, знаєте, я заблудила. А він не робив колись таке місце центральне називалося то (сміється), я то пам'ятаю, центральне називалося тоє місце, де вони робили ту ділянку, вивозили. І він каже там цвинтар є каже на тім центральнім, такі старі хрести. Так повідає мені як приїхав з роботи, каже, ми там нині робили. А кажу, чекайте, як ми заблудили то тут десь має бути центральне. Ви сидіт, до тих бабів кажу, ви сидіт, а я піду сама подивлюся чи то ту. Будем знали кудя додому йти. Пішла я тудя – точно. Прирізала такий маленький потічок, він мені казав такий маленький потічок протікає, колись мені так розказав, а я по тім пішла. Я пішла дивлюся так. І то вже старі хрести, моглиги такі старі, ще такий старий барак там є, впав, отакво во всьо рехоть, так. І я тоди прийшла кажу, так ми поблудили, і кажу і не блудіт мнов, не колотіт, йдіть за мнов. Підем. Ми йшли тудя, а тепер обертаємося і йдім тудя. і ми йдем, йдем, йдем тай ми зайшли, я знаю кілька кілометрів. Кілько там було, може зо сім кілометрів (звертається до чоловіка з тим питанням. Микола Помірчий: Приблизно).

А.П.: Так. З тими, з тими грибами той ми, я свої гриби ті висипала, вже не понесу, бо то далеко. Тая друга (сміючись) жінка Лапаниха писалася тоже Лапан, взела позбирала всьо і хусточку за плечі (сміється) і несе (сміється). А я сі так назбирала тих правдивих грибів, я ту не лишу, не пропаде. Йдем, йдем, йдем і слухаєм, ага а там кричут, ліс валит, вже кричут же люди роблет, вже кричут, вже валет і все “бойся”, значить кричали як та сосна падала, то кричали “бойся”, же би не підійшли під сосну. Так (сміється). І ми так прийшли додому. Ми прийшли додому, а вони ся вже збирают нас іхати шукати, же ми вже то. Йой маленька дитина, Гені на Петра ся вродила, а то зараз по Петру пішли ми на ті гриби. Так.

Т.Л.: Анна Павлівна чи була охорона на той табір так би сказати?

А.П.: Ні, ні, ні.

Т.Л.: В тайзі. Чи ви самі були?

А.П.: Ми там. То там, там не було жадної охорони, но тільки шо було. Комендант.

Т.Л.: Комендант.

А.П.: Так. Мав списувати, жо ми є. Так по тому списку і кождий барак був розумієте старший. Вибрали наприклад мене чи кобого, дали йому тільки людей і ти за них відповідаєш. І маєш (???) кождий вечір список чи всі були на роботі, хто був, хто хворий, хто *побег* робив, всьо-всьо. (???) побіг зробив, а до Томска було 500 кілометрів, а то тайга.

Т.Л.: До Томска.

А.П.: 500 кілометрів. І ніде не втікнеш, а де втікнеш. Два хлопці тікало, а підійшли (???) не йшли на роботу а вечір заложили же нема. Вони вкрали лодку, там при березі були, світло вечір причалялися до берега тай везли чи ся хтіли загірїти чи тай, то зара пізнаєш, ніхто не їде, ніхто не ходить. І зврвз злапали по 5 років дали. По 5 років дали. Ще по 5 років їм дали.

Т.Л.: Як ви родили ту дитину, Геню?

А.П.: Так.

Т.Л.: Ви зразу після того пішли знов на роботу?

А.П.: Так, так.

Т.Л.: Чи дали вам якийсь відпуск?

А.П.: Вони, вони не тойво, де. То моглас йти, моглас не йти. Так.

Т.Л.: Угу. Могли йти, могли не йти.

А.П.: Бо то є, була так, як той каже, мама від дитини маленької могла. Хтіла с то пішла, а захтіла то могла...

Т.Л.: Анна Павлівна, розкажіть мені ще от, як було з харчуванням?

А.П.: А з харчуванням.

Т.Л.: Звідки ви брали їдження?

А.П.: А там всьо нам привозили. Всьо. То в літі то всьо на параходах і туда до нас добиралися на лодки. Привозили до магазину всьо, всьо. І рибу, і ковбасу. То жарко, то заливали в тих, в тих бочках потім жир розтоплювали і забирали ту ковбасу і продавали. Так. І папіроси хлопам, і хліб – пекарні була. Нам потім вже було добре. Так. Їсти було що. Потім вже на третьому році заробляли люди гроші, початком вони, я не знаю, вони не платили. Без привички, попробуй нині з жінкою різати ліс (???) а потім так всі знали, що так має бути, перестали плакати, зачели робити і... І получали гроші. Я то так пам'ятаю (сміючись). Я була на, вой на те, жіночка же я во вам повідаю, що померла, і та дитина і вона. А ми були в єднім бараку (сміючись). Я робила, вона робила в сушарці, а я робила на лісовиці, ліс валила. І прийшло до полочки та я більше получила, вона менше. І ми в єднім бараку. І я такво. Наші койки ту, а їх там. І ми посідали вобі і сваримосі. Вона до мене, ти більше грошей получила, а я менше, чо то є так. Ну і так ми ся пересварили, і я кажу, чекай вона тоже Аня називалася. “Чекай, Ань, та то можна завтра вияснити.” Але вона була таканападїста, така нервова, чо то я більше , а вона менше)сміючись). І ми так ся цілу ніч сварили за ті гроші. А потім прийшли до кантори, а він каже: “Чекай. Ти на тій роботі, а вона на тій. Вона по свої роботі, а ти по свої (сміється)” І тоді нас розтойво, помирили (сміється).

Т.Л.: Помирили.

А.П.: Помирили нас, так. Ну то так во було. Всіляко було. І тоди раз, єдного разу, пішли ми ще на клюкву. Вже мала бути, пішли ми на клюкву, на ягоди, на ті то ви знаєте, як виглядає та клюква. А там та-та клюква так якби всьо так якби коралі порозсипав так на тім мосі. І ми си тої клюкви поназбирували і одна жінка пішла тоже з нами, але вона так ліс знала, сама все ходила. Ми поназбирували тої тай кличимся всі додому, бо ми всі з єдного посьолка. Всі з єдного, ті бараки, ті бараки, але так якби посьолок оден. Тай кличимсі, а ви йдїть йдїть, а я, каже, ше, а я ще трошки до ведра дозбираю, я знаю. Ну та знаєш, то знаєш. А я з її сином робила на валці. І він прийшов, він приїхав, а вона пішла тай заблудила. Тай ми всі поприходили, а він приїхав з роботи Юзик тай каже, знає мене і, а він сам, вони самі зі Станїслава, але зара в другім бараці жили. А то якраз в него була свадьба, або весіле було. Він там женився з єдном дівчином. Було весіле, після весіле мама пішла на ті ягоди і заблудила. І заблудила (з притиском у голосі) і там сі лишила на ніч. Йшла, йшла і не в той бік зайшла, і то. А надійшов комендант же ми сі ви в нього розписували же так якби наш комендант. Надійшов і каже, а вона сі писала Кривов'яз. “Кривов'язихо, а що ви тут

робите?” А вона каже: “А я не знаю. Я заблудила.” “Чекайте, не йдьте нігде”. Каже взяв той костюл же горів, взяв розсунув, розсунув, каже. Так до чист землі, що там тепла земле. А вона отакво, таких во, в чімсь небудь була вбрана, таких во подертих мештах. Каже: “Сідайте ту і будем ту ночували.” А вона каже, тай вона сіла і будем ту ночували. А вона каже, тай вона сіла, тай вже не йде. А рано, каже, підем. Ше до неї каже видите, свадьба була вашого сина, а ви мене не просили. А завтра піду я до вас на весіле. Сміє сі, бо вона мені потім повідала стара. Так. А він прийшов: “Ганю де моя мама?” Юзик до мене. А я кажу: “Та чекай Юзик, та ми маму кликали, ну але мама не хтіла йти, казала так і так, же вона дорогу знає”. “То ви маму лишили саму стару. Та як самі всісь те ся позбирали з посьолка всі жінки поприходили маму лишили”. Ну тай він правий, але ми праві, бо-бо мама не хтіла йти. Так. Ну і так там переночували, а то вони рано рано всі, вже майстер не пустив її на роботу. Мужчини всі на коні і шукати стару, де ся діла. І мене, бо я була з нев, от куда то ми йшли, на яке болото то збирати тої, ту клюкву (сміється). Ми прийшли тай дивимося вони ідуть наверха Кривов’язиха вже командує, той командуючий вже везе її додому. Каже: “Видиш не хтіла мене просити на весіле, а я нині піду до тебе на весіле”. “Та ходіт. Та все”. Добре Слава Богу, же хоть баба ся вернула. Так. Так заблудилася стара була сама. А все до того ходила куда, та там що заблудитися, там не було ні стежки, ні нічого. Там кругом ліси. Кругом ліси. Во, во вийшла во такво як тово сад, там такі дерева, там хтіла город розкорчувати. Як ми ся наробили ніж ми ті городи. Пні такі як ми викорчовлювали. Вони, ми повикупували кругом тойво ті коріні, пообрубували сокирами, тоди трактор приїжджав і ті пні так далеко відвозив же би ти мала кусочок города, бодай зо 2-3 сотики собі на бульбу.

Т.Л.: І садилисьте?

А.П.: Садила.

Т.Л.: А росло?

А.П.: Родилася там бульба. Так. А ми скорше, то ми дуже, знаєте... Дуже, знаєте, дуже за скоро ся копало, бо там зара заморозки.

Т.Л.: Як ви кажете?

А.П.: Та во в серпню, то вже мороз. Єдного разу пам’ятаю (звертається до чоловіка). Як я казала, литовці йдуть копати бульби. Но ми приїхали і кличут мене в неділю. Я кажу: “Та чо ви дурні, нині неділя копати бульби”. А литовці вже були рік там. Литовці.

Т.Л.: Тобто то були різні нації там.

А.П.: Так, так, так, так, так.

А.П.: Вірмени, греки, турки. Ми навіть в єднім бараку жили з турками. Так. Дуже добрі люди були турки. Так. То всі бараки були як ми приїхали по 20 метрів мали. То так стояли, знаєте, як (???) і такі два п’єци в самім бараку такі розумієте желізні. Там поочереді жінки варили, ставали опівночі, бо ж то.

Так. Йдем на роботу. Мама вже вставали, бо ми йшли на роботу. Мама були все вдома, то все вставали, зварили тої стиранки заколотили, або тих губів. Але потім вже і хліб був, була гречка. Вже крупи і ми все таки у запас собі все купили гречки мішок, мішок цукру. І хліба насушили, бо ми ту звідси з України, думаю може то голод буде, може що. А то тайга, не знати як то буде. І ми так собі запас робили, і пшоно було так. то вже було що їсти, та вже, а ми вже забули за дім, вже діти сі бавили. Діти пішли до школи.

Т.Л.: А була школа?

А.П.: А якже! Була школа і...

Т.Л.: А хто ж там вчив?

А.П.: А була учителька мудра така, руска була, же вивежена була колись ще скорше і вона учительовала. Так, так. Була. О наш Богдан ходив до першої кляси (уточнює), до другої, а Ірка, бо то вони рік по року, ну тії наші 48 – Богдан, а вона 49. То вона тоже “мамо я тоже піду до школи.” Ну та йди. Та ти ше не маєш до школи. “Мамо я піду, во Богдан пішов.” Там так турки сі вчили в тій школі, то єдна школа була, єдна учителька, але всілякі нації. Але всьо по-руску сі вчили. Всі по-руску. Так. Вона так плакала. Я піду. Пішла. Нема, нема, нема єдного разу вже йде з плечима назад. “Чо ти плачеш Ірцю?” “А мені казали учити як

патичків, мала (затяжливо) патички ті 10 бути, а я не знала кільки то, а вона мені казала “*Что это за безобразие*”, зачала так по-руські говорити”. Так (сміючись). І вона мене вигнала і казала, щоби я більше не приходила (сміється). І я кажу то вже більше не йди. І вона вже більше не йшла. Аж пішов за рік, тоди вона пішла до школи. А Богдан вже до 3 кляси ходив. Чекай, так (сумніваючись), бо він мав вже 2 роки, а потім ми були сім на Сибіру, то-то вже було 9 років. Так. Той найстарший. Потім ще Василь сі вродив, мій на Сибіру. Так.

Т.Л.: А коли вродилася Геня, і коли родився Василь?

А.П.: А Василь, а Василь. Дарка сі врод..., а Василь сі родив в п'ятдесят (задумливо) четвертому. Четвертому. А Гені 57 чи 6?! В 56 правда Гені сі вродила у 56 (1956 р.)

А.П.: Так. То вже. А Стефко, то сі ту вродив як ми приїхали вже. То Стефко сі вродив ту. Так то найменший. Так.

Т.Л.: Добре. І ви в 57 ви писали...

А.П.: Просьбу.

Т.Л.: Просьбу.

А.П.: Так писали просьбу же ми не винуваті, а ту кликали свідків на допит, сусідів чи ми дійствітельно були з бандерами зв'язані, чи у нашій сім'ї ніхто не був бандерівцем. То-то було вже велике тово, і то всьо сусіди. Вони тоди брали я знаю що то-то було. Такий то вивіз був чи хто винуватий, чи не винуватий. Були такі же винуваті дійствітельно і були в тій партизанці. Але в нас не було нікого. І-і так мучили нас.

Т.Л.: Може через то, що у вас було господарство велике?

А.П.: Може таке й було. Наші сторона була дуже велика під блехом нова. Вони то забрали, то всьо порозбирали. То були корови, то були. Там так, но то не є в Помірчів. Ту-ту не. То ми мали во туво хата старенька во була, а нас вдома там була господарка, звідки я родом. Так, в тата було там в нас було. Колгоспи хтіли зав'язати (започаткувати). А чим? Шукали причин. Той кусок матерії, той сир мав, той в Німеччині (???) і назбирали, і вже на другий день позбирали коні, корови, вже є той. Їх женут, порозбирали. О так як в них стодола була нова, з неї блеху постягали, (???) А дехто тудя-сюда (???) а з тими людьми щось треба було робити. Та то... Так, так. Таке то було. Хто би був казав, же нині ше так беріть землю? Хто би був казав? Колись були виганєли. В 50-ім році (???) Люди втікали, ховалисі.

Т.Л.: А може мама так само не хотіла бути з ...?

А.П.: Та мама, мама мої не хтіли, а тато казали до мами: “Ти дурна Каська. Ти знай же ти від держави далеко не втікнеш. Хочут так і так буде. І так буде. Де ми можемо втікнути від держави.” І так було. А мама не хтіла дуже, а тато вони були мудрі. Вони знали же то з того нічо не вийде.

Т.Л.: Може через то і вивезли?

А.П.: Та так. А ще знаєте шо через що? (угаємничено) У нас була така учителька на квартирі у мами.

Т.Л.: Зі Східної України, не?

А.П.: Зі Східної України, з Полтави. Навіть як я приїхала з Німеччини, ще була дівчиною. Я приїхала.

А.П.: І то, що то я розказувала?

Т.Л.: Що була вчителька.

А.П.: Що була вчителька на квартирі. Так була, була. Так. І вона якраз як я приїхала з Німеччини, і вона ту сі зв'язала ту в ентесі во в сільрадї, колись казали, ентес казали. Ту був такий москаль і вона сі з ним зв'язала, і він її підманув ту учительку, а вона була директором школи. Так. Галя називаласі. Каже і поїдемо, каже звідти поїдемо. А колись як ви кинули роботу, садили по 5 років тюрми. Так. І я приїхала з тої Німеччини, а вона рано встала. Я з нем спала. Спала, бо там в нас було дві хаті нових, і там дома, і я з нем спала. І вона каже: “Ганю, я їду.” Він сі писав Кравченко той москаль. Видите я навіть його фамілію пам'ятаю (усміхається). Він сі писав Кравченко. Каже, я з Кравченком їду, а каже, а ти за мнов взеїш мої книжки. Вона була директором школи. А всі книжки лишила ту в нас вдома, а занесеш ту до школи і скажеш же я поїхала, же мене не буде нині на уроках, же я поїхала в Полтаву, а

вона сама з Полтави. Я збрала ті врано книжки і понесла до школи. Тай пішда, тай до них учителів поздоровкалася, бо то всі москалі. “Здрастуйте. Здрастуйте.” Але я по свому говорю. Я кажу, я де вмiла по-руську говорити. Я кажу: “Я прийшла вам повідомити же Галя, кажу, поїхала додому, директор школи.” А вони відразу: “Як додому поїхала, нічо нам не повідомила і поїхала додому?” кажу, вона поїхала, і казала мені так казати, що має з Кравченком до того. А тая друга учителька каже, така Таня називалася тоже пам’ятаю її, вона потім в нас далі була в нас на квартирі на її місце дали тую другу вчительку. Каже (кашляє сама): “Та що ж вона зробила, та її тюрма чекає, та її тюрма чекає.” А він москаль взяв її, забрав її туду, а він мав ту жінку. Жінку иу мав. А вона на то москаліха дурна поїхала і потім засудили її на 5 років. Тоди вона написала до нас лист додому сюди і каже, що я получила 5 літ тюрми. Дурний москаль – воно вибрехало, а вона що, а жінка його була во на квартирі недалеко, тай він пішов до жінки, а її лишив. Вона пішла в тюрму. Вона так, вона то так тово. Не казала же би то там такво щось вона підозрювала, бо то не було тоді, то що було неправда, то вже всьо минуло, то можна було (піє когут). А потім.

Т.Л.: Анна Павлівна ви казали що ви ще маєте сестру?

А.П.: Так.

Т.Л.: Як називається сестра і з якого року народження?

А.П.: Вона 33 року. А вона (???) Софія.

Т.Л.: Софія. Вона заміжня?

А.П.: Заміжня.

Т.Л.: І вони, вони живуть тут в Мальчицях?

А.П.: Так. Во її дочка робе тувуво фельдшером в Мальчицях. То її донька. Завесняк вона сі пише. А моя сестра Кіт сі пише, по-чоловікові.

Т.Л.: Чи не збереглися у вас фотографії того вашого будинку?

А.П.: Ні того ми не маєм.

Т.Л.: Старого?

А.П.: То всьо сі лишило, а вони нас вивезли на Сибір, так ту сі всьо лишило, і так то всьо. Не знаю, фотографії ті всі були всьо, всі були, а потім не знаю, де то сі поділо.

Т.Л.: Чи ви святкували сімейні релігійні свята вдома?

А.П.: Вдома всі святкували. І там ми святкували, але ми там мусіли йти на роботу, ми прийшов святий вечір ми собі пішли до стирти намікали там сіна, не було соломи. Застелили цілий барак сіном. То святий вечір. Прийшов майстер як сі став з нами сварити же ми стільки сіна розходили (сміється). Так. І ми собі тут тоже посідали всі, зробили собі вечеру, взели того хліба бакалійного, тої риби, се льодки купили і такисьмо тих губ наварили і така була наші вечера. Свічку засвітили і ми тим святкували. Так.

Т.Л.: Но церкви там не було?

А.П.: Не. Та яке?! (із здивуванням). Яка церква?! Яка церква. Та то де?! Та там не. Та я вам не можу передати, то є, то була...

Т.Л.: Скільки то приблизно тих бараків було?

А.П.: (мовчить протяжно) Кілька. Участки були. Центром була за 150 кілометрів, ціла та кантора обща. А то такі участки були. Тих бараків було десь шість.

А.П.: Бані були. То вже потім доставляли. А літом то ходили параходи, а з пристані ще 50 кілометрів ліс, то-то довозив трактор і сани мали дерев’яні такі як самі звичайні, зачепив і то тігнув.

А.П.: Там не було, там всьо було в бочках законсервоване там. Той так. А хліб то вони там муку получали, а хліб була пекарня. Там навіть наші жінки були пекарами, пекарами. Там булочки пекли, тамво туркені тая як вона сі називала єдна Надя, а єдна – Люба. То вони в пекарні робили на булочках. То як ми їхали, як я їхали, ми їхали додому вже звільнили, то всі наші во навіть нас за двері провадили, а туркені та баба Білейка писалися, Білейка, то прийшла старенька така і принесла булочок такво тую во де дітім же би то во де і випровадила нас додому. Так то доси так пам’ятаю ми їхали на тих саньох до Козурова. То кільки ми кілометрів їхали? 50 кілометрів. 50 кілометрів. Коло пристані.

Т.Л.: Козурів ви кажете?

А.П.: Козурово, так Козурово. Там така назва Козурово було. То тіі старі жителі, ще в 30-их роках були там виселені, ще лишилися їх діти, вони там робили в лісі і так ще доживали. Вони там, вони кажуть, вони не мають де їхати. Домівство кажуть там нема нічо, всьо заросло. А де поїдуть. А кажуть ми сі боїмо, ту є, каже, ягода, ту є гриби, ту є паливо.

А.П.: Бараки ми маєм вже, каже, всьо. Мають вже свої хати побудували, такі знаєте на зруб. Но шо комар, зима сильна і комар.

А.П.: А в літі комарі, ми без сітки не могли вийти. Я раз сітку забула, то я прийшла додому, то він мене не впізнав. Мене так комарі скусали, не так комарі як мушка така була. А потім осеню мушка така дрібненька. То ми навіть за ті кирзаки то запихали того сіна або вонучі, щоби туду, бо тут залазило. То так в рукавиць ох ми робили, сітка на голові. Без сітки ти не мала там права, та де. Там комарі, там так. Варили їсти, боже, як дим сі курих то ті комарі не йшли, бо дим, не дворі варили. Такі во поробили собі кухні і так капарали.

Т.Л.: Скільки часу там є літо, а скільки зима?

А.П.: Літо, ну кінець мая. Пішов перший пароход, лід розтаяв сі, кінець мая. 25 десь такво, а там скоро зима, там ночі мало було. Там червень, липень (???). бо ми вночі навіть возили ліс, можете знати возили ліс вночі. А на наші, де ми жили на бараку, таке во було подвірі во бавилисі футболу. Туво Дарка була маленька то все чекала, коли я з ліса прийду, взяла си сітку на голову і пішла, бавилася цілу ніч. А то не було ночі, вже день, вже сі розвиднює. Во так ту сходило сонце там заходило. То-то було через ціле во червень і липень. А серпень то вже мойво, а прикінчи серпні вже було зимно. А на Покрови во в вересні та де де то вже вікна позамирзали, то сі до мая не розмерзли. Там дуже дуже. Але то так всьо росло зато шо то було круглий рік, де во як ті місяці були, шо то дуже ясно було, сонечко гріло і вона та бульбочка росла, а більше нічо. Там всьо мягоньке. Там ту бульбу легонько розтелювали по підвалі. Були би більше насипали вона би зігнила. Вона не вистояла.

Т.Л.: Скажіть, я ще вернуся до того часу як ви були вдома і до Німеччини. Ви мали якісь такі подружки свої з дитячих років?

А.П.: Та мала, мала, мала. Мала подружки такі і такі навіть і дуже. Потім ми собі так і дівували разом. Потім та моя подружка така коліжанка во ту в третій хатіту потім як я вже в колгоспі вже приїхала з Сибіру в колгоспі то ми вже собі були кумови. То-то була моя кума я в неї, вона в мене. Діти хрестили то вона бідна як в колгоспі льон терли і вона як нагрузила собі того льону на машину і поїхала скидати той льон, стелити і як впала, а шофер відтворив дверціта. Вона на дверціта впала і перебила позвоночник. То вона так сі довго мучила, то вона до двох років лежала шо її всьо тіло ... та моя кума, та моя коліжанка. Я все до неї приходила, все з нем. Я її так навідувала. Все я прийшла. Микола во робив ві Львові гроші получив, то я взяла пару рублів то не далеко пішла її відвідала. А вона все до мене: "Йой Ганю та ви все приходите, все мені гроші." Я взяла то 5 рублів, то 10 рублів він мені ніколи нічо не казав. Пішла я її відвідувала і вона так потім померла. Як вона померла то потім як во як мили її то ті костюмахи, ті кости в ванну повідпадали (з сумом) так її тіло відбилосі. Тіло вона відразу не почула на собі нічого тіла як впала з тої машини сі розбила. То-то моя була така навіть дуже подружка.

Т.Л.: Як вона називалася?

А.П.: Катерина.

Т.Л.: Скажіть, чи часто приходили до вас додому гості?

А.П.: Приходили, приходили, бо ми мали, ми були з великої родини. То бабуні приходили, ще бабині коліжанки, цьоці наші, та приходили так, так.

Т.Л.: Чи виховували вас в родині релігійно?

А.П.: Виховували дуже. Навіть молитви всіякі. Наші баба та то боже та я ше всі молитви вмію. Як вони мене вчили всьо, всю молитву. Я во ше свої діти вчу то вони, то ті малі тепер не хочут, а я тово свої шо мої діти були то я їх всіх, вони всі молитви вміють так.

Т.Л.: Тобто навіть на тій Воркуті не дивлячись на то шо церкви не було то ви їх вчили?

А.П.: Так та всю молитву. Та коли мої діти йшли, тепер во вони шось свої діти розпускають, а я не. а навіть литовка була баба. Вона дітей не мала. А моя Ірена була така дівчинка може мала, я знаю, та вже вона каже, що вона пам'ятає, зо п'ять рочків. То вона, ті литовці сі молили, вони такво жили то їх койки а ту наші койки, а в однім бараку. То вона, я сі помолила, а вона ще пішла там баба сі Шинконаска писала ті литовці. Навіть пам'ятаю їх фамілії Шинконас. І вона пішла клекла. “Мамо я йду до баби Шинконаски молитисі.” “Та йди, Ірцю”. Вона пішла клекла зложила руки ще там сі з ними молила. Там баба її так дуже любила. Все то цукерка дала то то так.

Т.Л.: Скажіть релігійні свята ви святкували всі до купи і литовці, і турки, і українці?

А.П.: Там як святкували ми на роботу ходили. Ми всі робили. Там нам не дали. Ми там мали вихідне якось вони казали по скользящому. Я навіть не знаю як то вам повісти. Коли прийшов семей день то-то во, ми туди во. Я нині робила, мені нині вихідний то-то так. А так шо. Ми знали коли Анни, коли Миколая, коли свята то ми так.

Т.Л.: Все одно мусіли працювати.

А.П.: Так. Працювати ми працювали. Ми не мали там ніколи вихідного таде.

Т.Л.: Анна Павлівна як прийшли, чи знали в ваші сім'ї що мають прийти німецькі війська? Чи веліся в хаті розмови про те що почнеться війна?

А.П.: Та то говорили, але говорили во так, як вам сказати,. Ніхто не вірив що то буде війна, ніхто не знав. Во видите як то було потім. Хлопці пішли в партизанку, їдні сюда, другі тудя. А як потім вже вибухла війна то-то вже всі знали що війна.

Т.Л.: Чи були в селі такі місця де ви дуже охоче ходили собі дітьми ще?

А.П.: Та були, во була читальні як то колись казали, ми то ходили з том подружком все до читальні. То в її хаті була читальні там то ми ходили так.

Т.Л.: А чи на природі ви десь такі мали місця, є в селі шось таке?

А.П.: Були, були на природі, музика грала ми ходили на той фестунг. Навіть во до школи ми ходили то священник сі сварив щоби ми не йшли на ту музику (сміється). А ми як то дітиська то ми ходили. Були, були ми так ходили собі так. А пісні. Навіть во за ті во мої діти во Гені моя і Дарка, і Ірка то тово були тими дівчитисками то то вони ті пісні то то тепер всьо закинули. А то колись не раз вони так співали ті українські пісні шо ну. Були, були такі снадскі.

Т.Л.: Анна Павліна, ще трохи згадайте про свою школу. Як ви дитиною, як хто вас записав до школи, яка та школа була?

А.П.: Школа була так, бо ми ходили, була школа українська як то казали руска і польська. То ніхто не казав українська школа. Но казала учителька, діти витягайте книжки рускі. А то були українські, то по-нашому, але вона нам казала рускі. Ну і ми то знали, але то були українські, бо по-нашому було писано і то всьо. І так і писали ми по-нашому. Але діти витягайте зошити рускі і польські. То ми писалт по-польську і рахували по-польську і то таке во було.

Т.Л.: То школа була і по-українськи і по-польськи. То класи не ділилися то діти всі разом ходили?

А.П.: Всі разом.

Т.Л.: І поляки і українці всі.

А.П.: Ту не було так в нас поляків. Ту в нашім селі не було поляків. Всі українці були, то одні були всі рускі. То учителька так казала нам і ми так і були. Була казала українські книжки або шо. Біблію, українська Біблія релігійна але всьо казали всьо то шоби на, всьо по-руську бо то каже, я знаю чо то вони так казали. Я не знаю чо то воно так було. Все по-руську і по-польську. Витягайте діти книжки польські. Ну ми і так і віршики по-польську, бо ми сі вчили по-польську. І писати по-польську вона нам казала, природа, то вона не казала природа, но пшероду. Витягайте діти книжки. Але ми не мали ми всьо з одної книжки. Книжка була одна на цілу школу, учителька полька нам читала, а ми тую географію чи природу то ми мусіли запам'ятати, який де король, яка де ріка плине, шо то мусіли слухати як вона читала а ми запам'ятовували. Але я сі дуже добре вчила. Я навіть пам'ятаю яка до

нашої ріки Вісла йшла, то там йшла ріка допливи: Сола, Раба, Дунай, Попрадем, ше то чекай я забла як то. Та я навіть ті ріки всі знала, досить пам'ятала. Сола, Скала, Раба Дунай Попрадем то по їдній руці то по лівій чи по правій шось навіть не знаю а ту Ніда, Пеліца, Бура, Брда. О, то такі ріки ще до нашої ріки Вісли впадали. То вона учителька мойво, а ми мусіли всьо запам'ятати і потім пані нас, ми казали пані. Пані нас питала і ми всьо відповідали їй.

Т.Л.: Як ту пані називали?

А.П.: То тая їдна Софія була учителька, то була їм ость наші, Антонишинка, вона та стара вже померла то вона Софія називаласі, а їдна була Ліля так пам'ятаю і ще якась одна була як вона там називалася Маруся вроді. То я тих три учительці пам'ятаю.

Т.Л.: По прізвищах ви вже їх собі не пригадуєте. А що вчили в тій школі?

А.П.: Та вчили так як я вам повідаю. І арифметику вчили, і природу, і географію, і та всьо вчили так во як тойво.

Т.Л.: А скільки класів ви маєте школи?

А.П.: А я там то десь чтири клясі. А то так було. Два роки до третої вона казала і два роки до четвертої. То то якби була четверта і п'ята і шеста і той. А то два роки до четвертої і два роки до третої. Так, так і такі книжки були, що перші діти все витягайте книжки з першої тої кляси, з третої кляси но з першого року вони все то та, бо два роки ми ходили до одної кляси. То то був перший рік трета кляса і другий рік трета кляса. А як то, чо то так, я не маю поняття.

Т.Л.: І скільки вам років було як ви пішли до школи, і коли закінчили те навчання?

А.П.: Сім років я пішла до школи.

Т.Л.: І коли закінчили?

А.П.: Як закінчила тих шість клясів.

Т.Л.: Чи мріяли ви про якусь освіту дальшу?

А.П.: Про ніяку не мріяла. Нічо не тойво де, бо нічо нас так, нас не допускали поляки. Нас поляки не допускали до нічого. Діти були раз бідні але добре сі вчили котрі. Во я добре, я всьо мала, вони все по-польську то всьо мала *бардзо добже*, а по-українську, то-то казали по-руську дуже добре. І всьо моє свідоцтво було, я довго його зберігала то свідоцтво. Навіть поїхала на Сибір і десь я в ті скрини і не знаю де сі діло. Я всьо мала так на тім свідоцтві, що я сі дуже, дуже, дуже добре вчила.

Т.Л.: Скажіть, по-перше, чи ви не змучилися?

А.П.: Не.

Т.Л.: Анна Павлівна, тоді, чи ви змушені були перервати навчання в школі, бо вас вивезли до Німеччини, чи ви вже на той час закінчили школу?

А.П.: Не, я вже закінчила школу.

Т.Л.: Закінчили школу.

А.П.: Закінчила школу. Та де, та колись та де, та то би були діти котрі во шоби були мама мене не посилали чи тато не мали звідки книжки купити чи шо але поляки нас не допускали до такої високої науки наш український народ. То шо не, то не.

Т.Л.: Ви розказували що ви ще малою їздили до Львова. От ваші враження від Львова, до тата на пекарню.

А.П.: Так. Я так і пам'ятаю як тато той, в пекарні (???) додом, ми казали кайзери пекли. То-то ми називали кайзери то такі булочки були. То тато нам дали додому тих кайзерів і ругальків (сміється). Ми їхали фіром, все їхали фіром, кіньми.

Т.Л.: До Львова.

А.П.: До Львова, так. А потім одного разу, я вже була така во троха дівка, але не була дівка дуже, але мала, хтіла дуже коралі. А коралі такі були блискучі і кожен шнурочок був то синій то рожевий то такий. І я кажу: “Йой мамо я так хочу тих коралів.” А мама каже: “Йой Ганю та то дорогі.” А я кажу: “А во тато казали шоби я приїхала і вони мені купліт.” А мама кажут, а злотий двадцять коштував поїзд. А злотий двадцять то-то були дуже великі гроші. А за ті злотий двадцять я си могла купити коралі. А я кажу: “Мамо я піду пішки до Львова, а ви мені

ті коралі купит (сміється).” Мама каже: “Ну то добре ходім.” І ми туду через Вороців, то казали на Ліски колись казали так говорили і ми туду пішли пішки і я прийшла але вже так дуже ноги боліли. Прийшла, привела мі мама туду до тата. Тато каже: “Ти стара дурна (сміється), та ти дитину привела”. А мама каже: “Вона хтіла пішки бо вона хоче коралі”. А тато каже: “А я би її шо ті гроші не дав на ті коралі. А ти дівчину привела”. А я йду, йду і так пам’ятаю, і кажу: “Мамо чи то ше далеко до рогачки”. Якась рогачка ше була. А вони кажуть: “Нашо тобі тої рогачки”. Я кажу: “Я би си відпочила”. То я то пам’ятаю, так.

Т.Л.: Анна Павлівна, розкажіть мені день, може ви пам’ятаєте як прийшли радянські війська перед німецькими військами сюду в Мальчиці?

А.П.: Пам’ятаю, пам’ятаю.

Т.Л.: Перший раз як прийшли.

А.П.: Перший раз прийшли, казали москалі так. То вони прийшли перший раз, то вони як то вам сказати, то-то тоже зачили вони так гей всіх брати під увагу, та котрі студенти де були. Ту вчилисі наші хлопці як тойво Рибак вчивсі і ту зо Мшани був такий хлопець Чура вони сі вчили, студентами були. То їх то так ту в Мальчицях помурдували їх. Так то, я то пам’ятаю, я вже була во. А то в нас в сусіді була сільська рада, вони ту є як попривозили ті хлопців сюду ранені. Того їдного так скинули, то навіть пам’ятаю що то якийсь був свій, бо каже, бо як скинули того Геніка Чуру зі Мшани, то каже він так дуже застогнав, а ми с том свом подружком що я вам повідала, що вона потім впала з тої машини ми вилізли на наш стрих, а на нашім стриху там було віконце то ми собі вхилили, а то була трета хата, сілірада, від нас дому. І там всі так ті трупи і ті ранені всьо возили туду. І ми всьо так на стриху слухали, так. Ми то всьо слухали, ми то дивилисі то, а потім прийшли москалі, вони прийшли до нас до хати і казали щоби ми сі, привезли того Рибак і скинули там під парканом в сіліраді і саньми то було в місяці березні і казали щоби привести когось, чи то не пам’ятаю, не пізнали ми хто то. Ми кажем, привели нас з том коліжанком, ми кажем, не знаєм хто то. А колись студенти мали такі штани гранатові, а такі голубенькі як тепер міліція має. Тепер червоні мають, а то такі голубенькі. То була їх така, такі штани вони мали, такі костюми. А його привезли, скинули то він був такий дуже, я не знаю, цілий гей в саджі замурааний і всьо тово лице зірване. А ми знали хто то, але ми казали що ми їх не знаєм, ми сі не признали. Ми сі до него не признавали то його так скинули під плотом так і той. Потім його сестру як везли так. А сестру як везли то вона так, так пам’ятаю попід село везли саньми, на саньох кіньми, а вона мала таку рожову сукеньку. І так таво сукенька, а вони ше во її в зад зустріли і так та сукенька її сі волочила. А я кажу, ми сі з том мом подружком дивили через вікно в нас вдома, не в неї, но в нас, бо то так наша хата так гей більше туво при селі, а її туду дальше, шось три хаті від нас. І ми так сі подивили на то, кажу та йой то Марисю повезли Рибаківу. Так я то пам’ятаю. Так тоже так всіляко було, знаєте всіляко було.

Т.Л.: Анна Павлівна, а от можете собі пригадати як прийшли німецькі війська в село?

А.П.: Так наші, як прийшли німецькі наші сі дуже радували українці. Дуже сі радували. То я так пам’ятаю, то як во церква наші, то на долі так знаєте синьо-жовтий флаг всьо так тово. А потім німці казали скинути то, їм сі не подобало. Так пам’ятаю, пам’ятаю як то прийшли ті німці сюду. Так наші дуже, так гей зачили пісні співати, всьо так гей величатисі, а потім шось німці їм не дозволили то всьо. Тодий зачили, як стали забирати до Німеччини то, тоди люди виділи що то вони можут зробити і то таке потім сі то всьо.

Т.Л.: Анна Павлівна, де ви вперше почули про те, що німці вивозять до Німеччини?

А.П.: Та то прийшло в сільську раду.

Т.Л.: В сільську раду?

А.П.: Так.

Т.Л.: І хто був головою сільської ради?

А.П.: Був Сенік, чекай як він сі називав, Михайло вроді Сенік, то старий знає. Сенік то я пам’ятаю, що він сі писав. То він був головою. То бо він навіть в сусіді його родина була в нас в другій хаті, а він прийшов до мене і каже: “Ганю я записав тебе до Німеччини, а ти не дивисі чи хтось піде чи поїдут вони чи не поїдут, во з другої хати, каже, а ти мусиш їхати.”

А я кажу: “А чо я мушу їхати?” “Бо так.” Во так він сказав так шо ми мусово маєм їхати, а то родина була то він. Але все одно та дівчина поїхала.

Т.Л.: Поїхала, хоч і з родини.

А.П.: Поїхала. Хоть з родини але поїхала. Він навіть свої жінки сестру і то випровадив до Німеччини.

Т.Л.: Та напевно мусів.

А.П.: А то такево було. То не було мус. Але так хто сина кого шо взев і то таке було. То було всіляко.

Т.Л.: Анна Павлівна, в той етап шо їхали до Німеччини скілько людей попало зі села? Ви їхали ще з кимось чи були самі?

А.П.: Не, то нас багато їхало так. Нас багато їхало до Німеччини туди. То так шо через другу хату.

Т.Л.: Скілько то приблизно людей було?

А.П.: Та то було, та то було. Нас їхало нош о я знаю, ой та нас багато їхало, навіть в тім вагоні шо я їхала, то я пам'ятаю багато. Навіть такий хлопець їхав на сусідні, він вихованок був, Казік називавсі, Казимир, то він шо мав 14 років і то поїхав туди, так до Німеччини. То воно так бідне йой, воно так, як воно їсти хтіло, як воно плакало так си нагану во так.

Т.Л.: Анна Павлівна ну скільки тих людей було менше-більше 25 зі села в той день шо ви виїжджали?

А.П.: Та так і може було, може і більше.

Т.Л.: А може і більше.

А.П.: Так. Так їх порахувати то-то шо я знаю. Во з нас сусідів, Зонька Дякова - раз, я – два, Касі Боцува – три, Марисі во та – чтири, та шо сі так писала як я, її сестра Зонька – п'ять. Та я вам кажу та більше, та більше, до 30 людей.

Т.Л.: І до 30 людей коли то в який день може то була весна, осінь.

А.П.: То весна була. То був місяць лютий, я пам'ятаю. То була дуже-дуже тепла весна тодий так, дуже рана весна була як нас вивозили до тої Німеччини. Я так пам'ятаю.

Т.Л.: Як мама з татом поставилися до того?

А.П.: Йой та мама з татом. Та плакала. Мама казали все лист до мене писали, бо то так ше 41, 42, 43 (1941, 1942, 1943), то мама писали листи, ми сі переписували. А потім вже в 44 як німці звідти пішли остатній лист мама написали і так написали “ой щоби тому так було легко хто тебе видав легко вмирати як мені той лист писати. Я вже Ганю пишу остатній лист до тебе, так мені мама написали, навіть пам'ятаю, що в тім листі було написано, кажут, бо нині, каже, тово німці вже від нас від'їздіт, а там, а туво німці були в кожній хаті”. Багато німців, знаєте, як сі вже вилаковлювали, то вони ту були, кухні була і во так як всьо войко, що мали там. То вони кажу я передала той лист, так мені пишут. Передаю той лист тому одному німцеві, но не знаю чи він кине, чи він не кине того листа. То вже остатній бо німці вже від нас всі від'їжджают, так мама написала. І той лист до мене дійшов. Той лист прийшов так пам'ятаю як нині, почтальйон приїхав Тирплюм писавсі, я його тоже пам'ятаю фамілію. І застукав до вікна і Анна во бріф від мамі, то бріф то-то лист. І я взяла, а дивлюсі печатка не Лемберг но Краков, так. Злочув, то Золочів. А я кажу ой а шо ж то в Золочові. Я відкрила і мама кажут Ганю я пишу то певно останній бо німці вже від нас, а я даю той лист пишу, а даю німцеві а не знаю чи він то кине чи не кине. Але якби він той лист кинув а тобі попав той лист вже ти перечитала то знай шо то остатній, бо від нас вже німці є то вже рускі недалеко. Во то я то пам'ятаю.

Т.Л.: Анна Павлівна, а в який рік вас вивезли до Німеччини?

А.П.: А, 42 (1942 р.) В 42 році, в місяці лютому. Так, десь так прикінци лютого. Так, так, в 42 році, так, так.

Т.Л.: Чи батьки вам давали щось на дорогу?

А.П.: Йой та давали, та дали. Тоди в 42 році був дуже голод. Дуже був в нас голод, то дали таво кусочок хліба, і там деяке їце зварили шо то і флешку молока і тільки на дорогу дали.

Що мали давати. Але то так дуже-дуже в нас був великий великий 42 рік голод. Я той голод так пам'ятаю.

Т.Л.: Скажіть як ви справлялися з тугою за домом в Німеччині?

А.П.: Дуже мені тяжко було, дуже тяжко. Тяжко мені було. Ми так сі вже з Миколом сі запізнали то я вже була троха дівка (сміється), яка дівка але вже була дівка мала 18 років. І так і він до мене листи писав тоже. Потім вже не писав, бо то вже ні мама, ні він і то так сі заглохло. Аж потім я приїхала, тоди ми сі ше раз познайомили і пішла за него заміж.

Т.Л.: Скажіть о той концтабір що ви кажете що ви попали перший в Німеччині, де він знаходився?

А.П.: Він знаходився місто Гельден. Гельдан.

Т.Л.: То вже було в Німеччині.

А.П.: Так, так. Ми перше приїхали в Бохульд місто як нас но привезли з поїзда ми висіли в ті концлагера. А вже везли, то я мала навіть адрес во знаю, мій бауер Генрі Роккінс. Я такво писала все Чура Анна, де і Генрі Роккінс іссум лямерум і бергейт, то наш мій адрес, я його пам'ятаю. Ще донині пам'ятаю той адрес (сміється).

Т.Л.: Чи можна було писати скільки хочите додому?

А.П.: Додом тоді можна було писати. Ми писали одні до других. Мама до мене писали, а потім вже як німці від нас, рускі прийшли то вже по всьому.

Т.Л.: Тобто кількість листів не рагментувалася, тобото що ви мусите саме стільки писати?

А.П.: Не, не, не. Ми могли писати кілька хтіти за Німеччини, так.

Т.Л.: Чи знали ви когось зі своєї батьківщини там саме в тому селі що були, де ви працювали в Німеччині?

А.П.: То я нікого, та знала туво зі свої села та во Марійка, що зі мнов була, і того Василе, і ше, і ше знала двох сусідів. Так то вони вже повмирали. Знаєте мій потім шва гір був двоюрідної сестри чоловік, то він з Чиста до мене приїжджив ще з другим хлопцем зі своїм братом. Так то, такво, бо нас дуже багато вивезли, та нас до тої Німеччини то страшне поїхало. Так.

Т.Л.: Чи можна було, от ви кажете, приїздили до вас і ви кудись могли їхати?

А.П.: О не. Вони такво приїхали хлопці, такво може, а ми не мали, то так не то, як сказати вам, щоби ми були десь хтіли їхати, або хтось до вас то не. То-то близько було то ше приїхали, а так то ми не. А во (???) мали такво. Ми носили звідти во з України великої і з Росії "Ost" носили, а поляки носили "P". Во такі були во знаки. Але потім я не знаю як то було, що зі Львова, нам прийшло так то з Лемберга "Ost" не треба носити, що так ми могли ходити. Але де ходити, нігде. 9 година якраз повечеряли і всьо ми вже не сміли йти навіть во до сусіди, до подружки.

Т.Л.: Анна Павлівна, а до того розпорядження з Лемберга так як ви кажете то ви носили "P"? Чи ви не носили ніяких?

А.П.: Ні нічо, нічо, нічо. Но потім зачили носити. Тоди прийшло нам, я так пам'ятаю принесла таку велику так як хустина тих "Ost", "Ost", "Ost" тих номерів і то-то по тих літерах во по кусочку і так ми мали де йдеш то то. Але ми того не носили.

Т.Л.: Не носили того.

А.П.: Не. Зараз прийшов приказ щоби ті що ми з Лемберга, зі Львова не щоби носили. А там ті зі східної України то всі носили.

Т.Л.: А було багато зі східної України в тому селі?

А.П.: Та було йой, та було. Та в кожного фаворі було. Але то такі села, яке то село во такво як наші хата, а так може тепер такво як во десята хата, там друга хата. Там не було, там дуже-дуже таке знаєте ріденьке населення, бо там видно, там дуже багато землі. А всьо бавор мав кругом себе, кругом хати, кругом поле своє. І там кожен бавор так сі той.

Т.Л.: Скажіть от ваш бавор скільки він мав землі, скільки він мав господарства?

А.П.: Та я не знаю, так на землю я вам не скажу. Але во так знаю, що там було 4 коні, 12 коров. То я то пам'ятаю, бо я то всьо коло того ходила. Ну і свиней так було бо він все їм було так різати на рік тоже так всьо там було під тим во де, хоть то німці були але вони мали

так си зарізати. Там 2 свини на рік ну але вони так брали ше. Ше во 2 свини маюти си зарізати то за то нічо, а вони так по крадоєнци ше брали і ше до того м'яса бика зарізали і так разом. Вона ті тушонки робила господині то всьо так щоби як вижили, во так. Годі було. І масло получали. Вони масло получали, що вони тую пачку масла, то тово так певно як та пачка, то то було на тиждень. То як то то на мене так получала вона і на діти на то всьо. А потім я вже знала як то сі масло роби, і то було дуже багато молока (сміється) знаєте і я хохлюм зібрала з одної баньки з другої баньки і тої во де того сметани і в слоїк, і закрила кришком і я той. І вона навіть не знала як то сі роби, я їй не вміла повісти як то шо то до чого бо я ше не розуміла наразі. А вона. Я так зробила, а вона сі диви шо я з тим буду робила. А я взяла той слоїк і колочу, колочу, колочу. Сколотила, то сі масло зробило, збилосі. Я в воду, в мищинку, в чисту воду переполокала всьо зробила тоє масло і вже вона така рада, взяла тоє масло поїхала вже мені замінала. А я не мала но на рік мати дві сорочці і дві сукенці робочих більше нічо. Там так всьо було строго на нас, та й на них було тоже так, бо то була війна. То вони так дуже строго то всьо мали.

Т.Л.: Скажіть які документи ви мали як їхали до Німеччини?

А.П.: Та нічо ми не мали як їхали до Німеччини. Но то а вони якісь там шо там були з якого року то, і во палиц відбивали в тім.

Т.Л.: Аусвайс то був.

А.П.: Так ті аусвайс. Такий паспорт і більше нічо.

Т.Л.: Опишіть мені кімнату де ви жили, і будинок бауера, і кімнату де ви жили?

А.П.: Ай во такво. Будинок то-то такий во був, як вам сказати, як наші хата там та нова. Во я жила на першім поверсі, мала свою комнату, так. І там, бо той Геман жив на тім, там три мешканні було, а в долі було тоже троє мешканню, бо діти мали свою комнату, а баварка свою спальню. А ще одна була така їдна прихожа, сказати, комната така. То то ми так. А я мала собі комнату, шафу мала і ліжко, так. Ну постіль мала, так. То вона мені то все, то вона мені за то масло, за то всьо, то вона замінала, поїхала і той то то вона мені привезла або сукенку або шо. Бо там ніц. Во та моя коліжанка, та Марійка, то вона була в такого бауера дуже той, то вона з їдном сукенком приїхала з Німеччини. Я собі шось до десяти привезла, мене так баварка прибрала і сорочки і труси і всьо, всьо то шо положино. А тая їдну сукенку во таку во ліпшу сукеньку. А то так залежи як то, як від людей, як від людей.

Т.Л.: Скажіть чи святкували ви якісь релігійні свята?

А.П.: В Німеччині?

Т.Л.: Так.

А.П.: Святкували. Але вони так святкували щоби то не знали якби вам сказати, держава шо ми там святкуєм. Вона мені казала: "Ганю, нині то і то будем робили. Аби хто сі тебе питав шо ми робили, ти кажи ми то і то робили." То так гей би брехати, не повісти, шо ми святкували разом з ними. То ми не мали святкувати ті робочі, мали робити. Але ми так робили бо худоба була доїти, свині їсти дати, зварити свинім, шо то но шо такво на поле я маю на увазі. То якесь таке во свято то вони казали, скажи шо ти робила. То вони гей то, щоби то не знали, держава не знала.

Т.Л.: Анна Павлівна, чи працювали поряд з вами ще інші робітники в того бауера вашого, чи ви були одні?

А.П.: Я була сама їдна, сама їдна. То ті корови доїла, ті свині, то всьо, всьо, всьо сама я і вона мені баварка так помагала так я вам кажу. Не раз мені дві корови, ми мали 12 доїних, не раз їдну видоїла, а не раз ніц не видоїла. Залежи яку вона мала, то діти були малі, то таке во во.

Т.Л.: То ваше завдання полягало тільки в тому, щоб обійти господарку, а далі вона вам казала якось, йшла сама з вами працювати, як було?

А.П.: Так. Не раз вона вийшла, во я пішла, я знаю шо я маю там бураки робити то, а як вона мала чису годину то вона мені вийшла помогла. А як не, то не. то я сама то робила. Не раз діти, не давали бо то діти маленькі.

Т.Л.: Скільки дітям було тоді?

А.П.: Як я прийшла до неї вони мали десь по півтора рочку. Маленькі були. Бо як я йшла від них, маєте я там була 4 роки, гей во три з половином, три з половином, бо в маю сі скінчила війна. А я десь поїхала в серпни ну то що вони мали, ще до школи не ходили, не ходили ще до першої кляси. Маленькі були діти.

Т.Л.: То скажіть то я так зрозуміла, що ви окрім того села і того господарства ви більше нікуди не ходили за той весь час.

А.П.: Не, не, крім церкви. Щонеділі до церкви на 10 годину. То я могла собі піти до церкви. Врано встала, видоїла худобу, зробила всьо, всьо, всьо що треба, а о полудне прийшло, ми пообідали я помила посуду всьо чистенько і видоїла корови. Так були тилета, понапувала тилета, всьо зробила то що тре і там мала годину дві, до години семої, бо в семі стала дойка. Так щоби ми до дев'ятої, бо все там вечера була во 9 годині.

Т.Л.: Скільки разів харчували і чим харчували?

А.П.: А чим харчували? Було хліб той во, хліб трошечки такий чорний, а так тим маслом якби то полузане і кусок білого докупи з повидлом, кава чорна, гірка. Не раз думаю Боже та тільки того молока є, ходьби. Не, не то в всіх так. Так ми так трошки тої кави випили з тим хлібом. Але то так пішло в той режим і мені то вистарчало. Вона скорше то гей два рази казала во семій і во десятій. А потім то сема і десята не дуже і я вже поті то навіть і не хтіла то мені такво, гей десь во коло восьмої, дев'ятої поснідали, аж обідали. А в обід вона все варила, бо що то чи там був Великдень, чи Різдво, чи свято, чи шо бульба ціла, підливка, м'яса такий кусочок, во такий кусочок м'яса (показує на руках) і капку салату там во лижка чи капуста, чи салат щоби не було то ще до того і такої ріденької зупки на перше. Там пару тих во макаранчиків таких дрібненьких і там то вже було на росолі так то таке во на перше, то то на перше вони казали. А вона їла а я не була голодна.

Т.Л.: А на вечерю?

А.П.: А на вечерю була бульба, та сама бульба но опікшена на плястерка, то то всюди всюди, з ким би я там не говорила в Німеччині, то в них такий закон. Бульба на пательни пригріта на смальци і каші манна. Більше каші манна або каша з рижу. То була вечеря так. Бульби було досить бо то бавор був, бо то бульби було досить. Вона наварила баняк такий великий. Я все мусіла м бульби натер бити її нош о вона варила сама собі всьо варила. Раз поїхала десь до міста, то місто називалася Іссом, я і так знаю Іссом, Гельден, Дюссельдорф, я всі місця знаю. Так я була тудя на заході, де американці зайняли так. І Кенькавек, я то, я знала по чім, бо як бомбили ті міста а там було радіо то то соощали. Там і там будут самольоти тудий і тудий буде. То я знала, то я собі запам'ятала що то там Дюссельдорф тій во во що то буде бомби там буде. То Гельден, а наше місто було Гельден. То я то знала. То була вечері то шо я вам повідаю бульба і манна каші. То то шо ввечері було то саме. Там то саме, чи Великдень то саме. Во мала приїхати її сестра, їх було дві сестрі. Але далеко було, 17 кілометрів. Вона була в Крифільті жила моя господині під самом Воляндрийском границем, бо ми мали навіть корову вона купила, Голанда називаласі та корова (сміється). То вона ту корову купила, то сестра її звідтам. То вона во так, вони сі старали на 2 годину обід, все 2 година рівно. Ми в 12 кидалт роботу в поле, бо дойка була, щоби до другої подоїти, і во другій був обід. Мали вони приїхати, або мама не приїхала 2 година ніхто не чекав на ню шо то приїдут на обід. Посідали пообідали мама приїхали не раз ровером, бо там всьо ровером так по другій приїхала мама, то вже з нами не сідала обідати. Вже чекала до четвертої на підвечірок. Такий закон.

Т.Л.: Ви шось хотіли розказати як вона один раз не приготувала їсти а поїхала а що вам доручили.

А.П.: Доручила мені щоби я бульбу зварила на обід. Я тую бульбу зварила і якось покришку піднела і висипала в умивальник (сміється). Але так скоро позбирала бо там чистенький був умивальник ну шо той. Я скоро сполокала, бо думаю йой та шош я зробила. Вона приїде як я скажу, а той умивальник змила, а бульбочку позбирала в баняк, в каструлю позбирала, позбирала і поставила во трошечки на. А там не було газу, там всьо не, не як я була там не було газу. Всьо патиками палили і тим кокс називали вугіль такий. Так то всьо вона варила

то всьо на тім. Там не було, там пральної машини вони не мали ні апарату, во так ше була всьо біднота як я там була.

Т.Л.: Скажіть чи десь поряд вас не було концтабору, де сиділи військовополонені?

А.П.: То то було, то далеко було.

Т.Л.: Далеко було.

А.П.: Так, так, так. то було так. Во навіть я вам повідаю як тифос зайшов. То то далеко було від нас, але ті пленні ходили такво. То то не далеко, так не дуже далеко, але були нас затримали вже нас то не дуже я думаю далеко було, бо пленні ходили тудя поза колючі ті дроти. Ну то я знаю во, такво во кавалок во, бо як ми сі, ми до колючого дроту доходили, а вони звідтам а ми звідти.

Т.Л.: Анна Павлівна, я маю на увазі як ви вже були в бауера, чи ви не помагали тим військовополоненим чим небудь з харчів?

А.П.: Не, не, вже не, то навіть во там так було. Прийшло там здавати так як в нас гуманітарка кажисі тепер, там тоже так прийшло давати хто хоче з тих людей здати шось в гуманітарну таким самим як ми. То там я мала таку блюзочку, так пам'ятаю, дала таку спідничку, а та во моя сусідка шо повідаю, шо сі писала так як я, вона ніц не мала вона ніц не дала, то так. То там такі були дуже люди дуже бідні хлопці шо були в тім в шахтах, десь такво знаєте по місті жили в городах, то вони дуже були бідні. То їдного разу прийшло два хлопці до нас, до мене прийшло і то була субота так пам'ятаю як нині. Прийшли і кажуть: “Йой ми такі дуже голодні, каже, дай нам трохи хліба”. А я не можу дати, хліб є всьо є, а я не можу дати. Я кажу: “Чекайте, зачекайте хлопці”. А то звідти десь з западної України хлопці, я навіть не питалася звідки вони, но знаю шо по-нашому говорили, рускі не. Я кажу я піду до баварки шо вона скаже, бо я не можу, я ту не господині. Я пішла і кажу до неї: “Фрау, пані гей, прийшли хлопці так і так просіт хліба”. А вона каже: “Ганю, я помащу їм і ти занеси но важий так шо би то ніхто не знав шо я їм даю”. І врна дала того хліба, помастила того хліба і положила ще таких тоненьких два кусочки, на той кусок і на той шинки і так дала завернула каже, дай. Я тим хлопцім дала. Нема рано в неділю в той самий день, ввечір я дала тоє їдіні, той хлібец, а рано йдем до церкви і люди вже говорут шо побило два хлопці. Бомби дуже бомбили тоді і на штрику во на залізну дорогу бомбили і тих два хлопці побило. То ше кажут то ше десь хтось хліб так му німці говорут, хтось хліба їм дав, бо ше той хлібчик лежив каже коло них, а вони воба побиті. А моя баворка йде зі мнов до церкви і каже до мене: “Йой Ганю но не кажи шо то я дала”. Я кажу: “Не, кажу, я не буду нічо”. Бо я навіть не повіла ті свої коліжанці шо я, шо то ми дали той хліб. Нош о я знала і вона знала і той хлібец. Вони так воба на штриці лежут побиті. То як над'їхала ціла група тих самольтів, а ту якраз поїзд над'їшов і так по тім поїзді вони як били і так ті хлопці стали забиті. Навіть того хліба бідні не з'їли ні нічо. Во так. То я то так, та йой та то би сі нарозказував, цілий тиждень розказував свою біду і би не розказав.

Т.Л.: Скажіть от чи пам'ятаєте ви якісь конфлікти між вами і тою баваркою, фавором своїм, вот знаєте, можливо сварили за шо, можливо били?

А.П.: Не, ніколи. Я шо би шо було. Я пам'ятаю одного разу позбирала я зі стола всьо, посуду і йшла мити. То якраз повечеряли, 9 година повечеряли і йду мити. А ту, а вже алярм, бо як була той алярм, той нальот мав бути то то на лампочки все так мигало знаєте. То ми занли шо то, не було чути сирени як гуділа, а лампочка, на лампочках показувало. І ту не далеко десь бомба впала, а самольти чую шо вже гудет а я ше повно то того того. А я ті тарелі, як ту вкинув ту бомбу недалеко десь так кавалок від нашого, в нас не на городі но ше далеко, а я з того страху то всьо вкинула ту посуду всю побила ті тарелі. А нічо вона мені не казала, нічо. Вона мені ніколи, шо я маю казати. Я би мала гріх якби я шо. Дуже-дуже в добрі люди попала. Кілько раз вона мені сі снила. Все мені сі снила шо ше мала дитину, шо я там є, так кілька раз. А вже ми сі тепер не снит. А кілька раз мені сі снила. Я такво всьо як сі дивлю, де я була в них я так як сі дивлю на тої подвірї, на ті ягоди, на ті абрикоси на ті там така грушка була, якраз така як дулі велика такі червоні грушки всередині. Так так я не могла одном руком вирвати такий сад гарний був там так всьо. А другі дуже бідували. Так йой як я си

нагану ті хлопці, тих три хлопці і тих дві дівчині. То я потім не знаю, та Фрося з східної України з того Ахана, то місто Ахан так дуже бомбили, я пам'ятаю що то Ахан був, так дуже бомбили і тоди там наші були хлопці і той. То та їдна дівчина втікла полька, Стефа називаласі. То вона втікла во така висока була, така висока як ви, то вона втікла, а тая Фрося не вернулася. І я не знаю що з нею сі стало (пауза довга).

Т.Л.: Скажіть яким було найгірше пережиття того часу?

А.П.: Найгірше пережила то цілу війну тими бомбами. Бо то так з півниці вночі ми не вилазили. Як вилізли, а то ше так, баварка я вам повідаю, мала тих двоє дітий близнючки. Одна така була менша дівчинка, а друга така гей плотна. То вона все собі брала тую, а мені на руки давала тую. А то шлябан був такий во в півники вже вони мали такий пририхтований і вона мені все ту дитину дала на руки і я завинула в коци і бавор виніс і пішов там на двір сі дивити, ніж ше на фронт йшов, де то є куда він, а нам добре було що він прийшов нам повів де то. Не бійтисі, не бійтисі то тудя, самолёти поїхали тудя, бо то їм всьо знаєте передавали, а вони сі розуміли куда по рації так де там бомбили, а ми мусіли. Я не раз так бим си була заснула, ну шо не можу бо то дитину маю на руках тай так. Но, ну вже всьо, вже там вони кажут (???), вже той отбой, вже йдем будем спали. Я дитину занесла, він прийшов забрав від мене ту дитину, а я в нас ту свою дитину, бо то двоє було. Боженко я но лігла, но дрімаю а вона вотворила, а такво все моя хата так гей була на першім поверсі, гей то на другім а її на першім і то комната з комбатом. І вона Анна *овитен флігальр*. Я чую шо *флігальр*. Йой далі ті діти несе, далі мені. Боженко і так, ви не думайте, я за той всьой час за тих три роки як я там була, я була більше, а то вже потім по війні. Як я не збрехала би, я десять ночів не спала но всьо в півниці. То була, то тільки та була моя одна біда. А так я їсти не хтіла, вбрана. А шо мені з того було. А все страх, а страх. Мене так в грудьох не раз пекло, мене так в тих грудьох пекло я навіть не знала шо то. А то десь чи то де серце зі страху чи шо. Я так сі дуже бояла йой. Вийшли ми на поле бураки грацювати. Грацюєм бураки, вже чуєм алярм, там недалеко сирени гудет, вже алярм. Та ти не будеш покидала, бо шо все будеш покидала, де будеш втікала. Тай вже так грацюєм, грацюєм тай вже лігаю на ту землю, тай доки самолёти не переїдут. Переїхали далі стріпалисі з тої землі, тай далі тай, далі грацюєм. Чи грузили буряк, чи ту моркву, чи шо би не було, бо то, то земле, я сі там дуже наробила, дуже наробила. Но в добрих людях, але наробитисі я дуже наробила. Ой то таке було страшне.

Т.Л.: Скажіть, а от шось доброго ви пам'ятаєте, що було найкраще з Німеччини?

А.П.: Я з Німеччини нічо доброго не пам'ятаю. То пам'ятаю що мала добрі люди. Що вони мене любили, я їх. То так була мені як мама, о я то пам'ятаю. Вона ніколи не мене ні сі не розсердила, ні не кричила. Вона мене прибирала, вона так любила щоби я була так ладні вбрана. Все так як я йшла до церкви на десяту, вона рано на сему, а потім я брала діти і йшла з дітьми на десяту і бавор на десяту, а вона на сему, бо вона потім обід варила, то там такий закон. То вона так йой, то вона аж за мнов вийшла. То вона так мене поправила, то сукенку. Я мала такі дуже великі коси то вона мені ті коси так все, то-то все вона мені так пришпилювала. То кульчики мені проколола вуха. Кульчики мені купила, ще до нинішнього дня маю во ті дзюрки проколені, так. вона мене так дуже любила. Я не знаю що вона мене так полюбила. Я то то пам'ятаю. А більше шо там. Там не було шо, там не було чим сі тішити ні шо, війна тай війна, тай війна. Бомби тай бомби.

Т.Л.: Скажіть а о той брат, що ви кажете не сповна розуму, господаря він жив весь час...

А.П.: З ними. Він з ними жив. А ше як сі получило. Їдного разу, вже такво все так скоро не повіш. Одного разу, німці вже їдут, вже цафаютьсі і їдут, а він вийшов і каже: "Видеш, Гітлір шо наробив, каже." А вони всі їдут, знаєте, ті бідні солдати, черевики на ременах несут, всьо попри нашу хату дорога. А він вийшов і так, то Гітлір, то Гітлір всьо наробив. Там ше називав його Гітліра. А вони всьо чуют. А то якась старшина, я не буду казала, а видно якийсь старший вчипив його Туво во (показує на собі), витягає пістолет, хтів його застрілити. А я на подвіру, а баварка в хаті обід варит. А я туди шо роблю, лечу до неї до хати через стайню, через корови тудя і прилетіла і кажу йой ходи, кажу, фрау кликала, то пані називає сі, бо Герман так і так казав а там, каже, він його хоче застрілити. Йой вона

вилетіла, та вона того німці по руках цілує щоби його не вбивав, а бавора вже не було, бавор був на фронті. Тай проси, каже, що я буду без него робила, каже, та він не сповна розуму, але такий, каже, щось трошки. А то во що я буду робила. Та я не маю ну ту українську дівчину, каже, а тільки худоби, тільки всього діти маленькі. І правда він його впустив. А він вже той Геман називавсі збілів вже, вже виде, вже опам'ятався, але назад слів не забереш. І ше він так якби був мудрий то би того не казав. А той якраз, той сі так якийсь добрий кіровиц був і відразу до него за виштепанці витягає пістолет і до него до грудий хоче його застрілити. Якби не я він був би його застрілив. Але я йому житте спасла, бо я зараз полетіла до баварки. А тая зі сльозами вилетіла, стала плакати просити, він його впустив (пауза довга).

Т.Л.: Пані Аню, ще розкажіть мені про те, де ви працювали після війни? Після, от ви повернулися додому чи ви десь працювали до того як вас на Воркуту вивезли?

А.П.: А я, та то ми вдома як то було колись домашнє хазяйство. То ми вдома. Так то всьо ми контингенти здавали, молотили, серпами жили, ціпами молотили. То ми сі так наробили вдома. А контингента великі давали. Так то зерно молотили ціпами, та віяли, та йой, йой. Йой та наробилисї. Нігде.

Т.Л.: А потім після як ви вернулися. Як ви по-перше, як ви повернулися з Воркути назад розкажіть мені то ще.

А.П.: Повернули ми сюда назад, хата наші старенька була. Хата ще стояла, а на ній жили, во сусідка жила вийшла замуж. То хата вона була стара, але то була хата колись казали халупина во таке старе було. І то потім ше ми поїхали то всьо піднепало, бо то ніхто не то. Але потім вона коли вийшла замуж і сіла на ту нашу хату, так. І вона потім як ми приїхали, і вона правда, ми мали документа що ми маїм сі вернути всьо на своє імущество і нам мають повернути всьо то що забрали. То там всьо що отак зсували не знаю на пецу (???), забрали корову і свиню, і всьо. А то всьо я знаю скілько то коштувало, я навіть не пам'ятаю кілько нам то за то заплатили. Але то добре було що та буда була. Ми сі вернули вона вийшла та Зонька з тої хати так, пішла жити десь до свої цьотки, потім стала ставити свою. А ми добре було шо ми мали ту свою халупину. Тай таки з дітьми сі повернула тай так.

Т.Л.: Чекайте, а вашу маму, вона там само була де і ви?

А.П.: Не, мої мама були ше дуже далеко від нас в тім самім районі, навіть не в районі тім самім. Далеко була, я до мами їздила з своїми дітьми ше во Богдан був і Ірка пам'ятає, вже до школи ходили як ми до мами їздили туду.

Т.Л.: А можна було там ви собі могли?

А.П.: Просили коменданта щоби нас відпустив. І він записку написав що можем їхати.

Т.Л.: А де мама були не пригадаєте собі?

А.П.: Так пам'ятаю. Кареліно в тім самім так, так. В Кареліно мама були, так. А ми були на Барові і на Баровушці, і на Лімно в всіляких посьолках. Так то ту вивезли, ліс вирізали поїхали далі, так як ті цигани. Що мали тут роботу, поїхали далі. Вирізали там ліс, вивезли той ліс, поїхали далі там де треба в зась ліс різати робити во так.

Т.Л.: А мама повернулися в той самий час як і ви?

А.П.: А не, мама пізніше. Мама пізніше, мама ше були. А сестра вже робила барактьором, там ліс принімала, так, тато робили на тім, а мама там на посьлку різала з сусідком, Туво з Мальчицб тоже вивезена була сусідка мамина, то вони патики різали, дрова во різали і кололи щоби мали робочі чим палити в бараках. Во таку во мама мали роботу. Так мама робили так.

Т.Л.: І розкажіть мені про ту дорогу назад як ви поверталися з Воркути?

А.П.: Та во як вже нам прийшло то повідомлені, то ми посідали на сани серед ночі, заїхали кілько то кілометрів до парахода саньми тими їхали. Там приїхали до Козурова, козурово називалосі то і там люди виїхали, там з нашого села були то вони вже поїхали в друге місце там дочка їх забрала до себе там де робила, а ми вже на їх хату пішли так гей би на квартиру ніж параход прийде. Потім параход прийшов і ми вже мали документа. Потім я ше їздила до Мохова виробляти документа, паспорта всім своїм їздила в Мохів називалосі район, Мохово. Так сі дивлю на той Мохів і там всьо знаю. Туду всьо знаю як сі називало і назад всьо знаю.

А та моя колежанка всьо забула де вона була навіть бауера. Та шо ви дурні, каже, як ви то могли забути (сміється). Вона каже ти знаєш я нічо не пам'ятаю. Я пам'ятаю як він сі писав, як він сі називав і де то було. А я не, я шо до пам'яті то я всьо пам'ятаю.

Т.Л.: Добре і в Мохові ви тому дістали документи і далі...

А.П.: Ну і привезла я додому ті документа. Ну і як то мав прийти перший параход, ми вже ті документа мали на руках, тай вже ми мали право їхати, так якби ви мали паспорт в Америку їхати так само ми додому. Та ми тоди чекали на перший параход як приїде і тоди на параход посідали.

Т.Л.: А далі куда ваша зупинка далі?

А.П.: Ну там, а вони такво, то так сказати, як во-во той поїзд їде, то там стає, то там стає, то так само і параход ставав такі пристані були.

Т.Л.: А остання та пристань?

А.П.: Та остання пристань то була чекай Клюквінька, Кареліно. Клюквінька і, чекай ше то як воно, називаласі вона то-то так пам'ятаю, Клюквінька, Кареліно, чи то ми з Кареліна так на ту Клюквіньку і то вже був остатній так би до Томска.

Т.Л.: А до Томска. А з Томска ви куда їхали?

А.П.: А з Томска ми їхали вже до туда том ріком Обь і Кеть. Туда Обь то так ріка перетинала Кеть і Обь. То навіть вода, то та Кеть то була така брудна, а Обь то була чиста. То таке буває на перехресті. То ми їхали то там до того пристані ну і тоди там на параход, на поїзд сідали ми.

Т.Л.: І на Москву.

А.П.: І на Москву. На Москву, на Київ. З того з Москви на Київ. Так ми до Києва приїхали, тоди та моя Ірка так захорувала. Я такий ше мала клопіт йой. Пару поїхали, пішли там ше на Сибіру десь я не знаю кілько мала рочків, пішли сі возити на лодку. А то було вже восени. А такий той турок був Еневера називавсі той хлопец (кашляє) взев їх і перевернулисі з том лодком. І тії більші діти з того нашого посьолка, навіть з нашого села взели, і Богдан наш там був, не повіли мені бо мама буде била що то вони на лодці. І воно бідне сі (???) а то було вже восени і воно так перемерзло і дістала запалення. Дістала запалення, Боже, як я її сі налікувала. Боже як я її сі налікувала. Вона дістала то запаленні тай шо ні дохтора близько, ні нічо. Правда що ми мали на Сибіру дві корови. Ми си купили корову, потім вона мала теле. Ми вже дві корови. То Микола мій то такий був господар він так то всьо, робив на роботі, а він не знав що то значи, получив гроші випити шо то. Він знав що ми приїдем колись додому, ми все надію мали що ми колись вернемся. Всьо єдно прийшло писатися на вічне, всьо комендант всіх хлопів затримав, мужчин писатисі на вічне. А вони не хочут. Ну тай немає, тай нема, тай нема, я кажу я прийшла з роботи повечеряла тай кажу чекайте, що то-то що нікого нема наших хлопів. Там ше з нашого села в тім бараку були і литовці. Кажу та чекай я йду в кантору навідаюсі що то таке. Я приходжу а вони всі сидет, во мій Микола, ще там тії всі наші і литовці. Я кажу: “Чо ви всі тут сидите? Чо ви не йдете додом?” А комендант каже: “А ми не будем випускали”. А я кажу: “А чо комендант не?” А він каже: “А за то шо вони сі не підписуют на вічне. На вічне підпишутсі то ми випустим їх. А як не то не”. Та я прийшла додому тай повідаю, во до бараку. А там був такий старенький чоловік, може мав років з п'ятдесят вже такий старший тай каже: “Та во дурні хлопи, а що є вічне? Та вічного нема нічо. Най сі попідписуют і най хлопи йдут додом, най вечеряют і лягают спати бо рано їм на роботу.” Так Шутяк писавсі і пішов. І я йому повіла то, він пішов. Ходім дідо підем обоє. Ми прийшли а дід каже: “Чо ви тримаєте їх? А чо ви тут сидите?” А вони кажут, так всі кажут, во нас не випускає комендант, бо ми маємо на вічне. Він каже: “А шо є вічне. А вічного нема нічо. А ви вічні, до того коменданта каже. Ми всі до смерти, а ви сі підписуйте на вічне і беріть йдіть додому, бо вічного нема нічого і йдіть вечеряйте і лягайте спати.” Вони сі всі хлопи всі попідписували шо будут ту вічне во підписалисі на вічне і прийшли додом полігали спати (сміється). І точно не було так. За троха почали звільнювати з під комендатури, Сталін помер, тоди стали просьби люди робити, той вже стало полегшення як Сталін помер. Як той “батько” помер тоди нам було легше.

Т.Л.: Анна Павлівна, ще одне хочу зачепити болноче, може, для вас, як ви поверталися з Німеччини от як то ви поступово їхали чи кудою ви їхали з Німеччини?

А.П.: Ой як ми їхали з тої Німеччини. Ми їхали страшно. То було так. Їхали всьо в відкритих вагонах. Нас так не. О хоть би в таких закритих як то худобу везуть, а то так як худобу везут відкриті вагони. І ми такво всі по 25 чоловік на їден вагон. І такво ми всі єдно до другого сі стулили і так нас везли. то з Німеччини так. Їсти нам не давали. То вже москалі, бо як ми були під американцями, во нас американці зайняли нам було дуже, вони нам дуже-дуже-дуже добре всьо давали їсти.

Т.Л.: А ви ніколи не думали лишитися за кордоном?

А.П.: Не. Я не хтіла. Я не хтіла. І я нічо не жалію що я ся не лишила. А я не хтіла. Я тоди як я вам повідаю, як мені прийшов той щоби ми виїхали і я дала согласі і всьо. То потім ми їхали і поїздом, і машинами, і всім.

Т.Л.: Кудою ви їхали? Через які ви країни верталися?

А.П.: А ми туди верталися, бо ми нас були аж Америка зайняла, через цілий туди коло Берліна, бо то Берлін було на двоє розділений. Ми там туди на свою територію від Берліна і туди їхали на Польщу на Варшаву. Ми в Варшаві були, в Варшаві ночували ми там. Так пам'ятаю машинами, машинами вже. Тудий звідтам з Варшави поїхали ми на Білорусію. Я не знаю як то везли но з Варшави пам'ятаю добре на Білорусію. Ми на Білорусії були там зо дві неділі шось стояли ми там в місті Бресті, Брест-Литовськ, то казали Брест-Литовськ, а тепер Брест кажут. Я чось тепер то по теперішньому так. То ми там були в тих лагерах що нам так ті кашу давали то я вам розказувала за то так. Ну і тоди ми там звідтам з того посідали на машини, поїхали ми сюда во на Підзамче, а з Підзамче ми поїхали вже до Львова. Так то таке було.

Т.Л.: Добре. Як ви вернулися вже після Воркути в 57 році, як ви вернулися в село Мальчиці, де ви працювали?

А.П.: Та я просто пішла до колгоспу. Так. Бо туди городів не давали. Та ми так за той город то то тих пару сотиків городу, бо так ми не мали города, бо то городи всі мали котрі робили в колгоспі. А ми приїхали города не мали. і то так діти малі їсти хочут. Ті гроші що мали, мали с му гроші заробили досить тих грошей, бо то во ше була Ми колова сестра Гані і Ромко був та гей вихованец то мама його взели так би виховали Ромка. То во мама знає ті всі бо то, то родина то то вона знає, так. Але ми шо, пішла я до колгоспу взела ділянку. Ділянку робила 20 років, так. Досить що сі там наробила, а потім ще 20 років ділянку. Всьо і буряк і льон і всьо. Та діти помагали але помагали, а я мусіла бути все перша, бо діти пішли до школи, а я мусіла дітім їсти зварити, мама вмерли. Ще доки мама були то ще було добре. А потім вже так тай так. Так потім в тім колгоспі я вже пішла на пенсію, на пенсії була і ше робила. Як я йшла на пенсію то я мала 33 рублі пенсії. То яка то була пенсія.

Т.Л.: Скільки в колгоспі ви заробляли?

А.П.: Ой та то я можу щитати копійки. Ми так заробляли де во на льони то то так була велика зарплата. Як де було яких 20-30 рублів то то була велика зарплата. Та то шо було, та то копійки. Мій Богдан не раз каже мамо я йду по гроші в колгоспі є. Йди Богдане. І то були якісь дрібненькі, кинув в кишеню і всі погубив по дорозі. Та які то були гроші.

Т.Л.: А ваш чоловік?

А.П.: А він робив на мебельні ві Львові. Так. То він ладні гроші заробляв. Він на разі як приїхали не було роботи, не давали йому такої роботи то він робив десь на сторожівці то. Але потім, бо не давали таким вивеженим, що виселені були щоби то роботи. Але потім потім так сі знаєте, так гей сі то всьо притихло то він потім пішов на мебельну. То він робив довший час на мебельні.

Т.Л.: Анна Павлівна, коли ви пішли на пенсію?

А.П.: Та я мала йти на пенсію з 50 років, бо я мала той во, шестеро дітей то я могла. Але я робила, я ше 5 років робила, на пенсії була і робила. Потім ше то. То тепер во я мала пенсію во тепер, то мала м пенсії ще за діти, то то вони по 50 якось рублів давали нам, то я мала

пенсії 530 гривнів пенсії. А тепер во вже маю тої, бо то казали якась добавка була то. А тепер то маю 437.

Т.Л.: Ще розкажіть мені трошки за своїх дітей? Чи хтось з них має вищу освіту?

А.П.: Та вони всі так гей покінчили тих 10 клас як то сільських. Та то всі во хто має. Вони так гей добре сі всі вчили. І Богдан сі вчив добре і Ірка сі вчила, бо робила головою сільської ради. А Богдан там бригадіром робив на тім во де і Василь робив при армії тим довший час був в тім як то називають зверхстрочником так. То він во на пенсію скорше пішов, на Цунові живе син мій так. Ну і Стефан. Вони тай во всі так покінчили сільські школи по тих 10 клас.

Т.Л.: Шестеро дітей.

А.П.: Так.

Т.Л.: А хто з них є за професіями. Ви кажете донька була Ірена була головою сільської ради, син був який бригадіром ви кажете.

А.П.: Богдан той старший. Василь був прапорщиком. Так, так прапорщик. Він довго робив, в Золочеві сі вчив. То то тоже він сі вчив не знаю кільки на того прапорщика так Василь. Стефко, Стефко пішов до армії той найменший. Дістав сахарний діабет. Він во по нинішній день, але він ше роби, так. Він тоже не казала б дурніший всіх, во ше роби так. Але той сахарний діабет получив. Тай Гині скінчила. Гині робила бухгалтером, так.

Т.Л.: Де бухгалтером?

А.П.: Ві Львові в канторі. Забула, чекай на яким то заводі вона робила, так. Вона тепер во роби в тім, продавцьом там в Новояворівськ.

Т.Л.: А Дара?

А.П.: А Дарка роби санітарком в роддомі. В роддомі роби вона, так.

Т.Л.: Скажіть скільки ви маєте онуків і чи маєте вже правнуків?

А.П.: Та є правнуки і онуки йой. Чекай я зара буду рахувала (сміється).

Т.Л.: Рахуйте.

А.П.: Внуків є. Богдан має двоє, хлопці і дівчину, то вже хлопец ще не жонатий, дівчина вже замужна. Двоє. Гені мала два близнюки і хлопці, той же в Америці. Її хлопец оден в Америці, і тепер во був в отпуску. Він дуже добре сі вчив в інституті, і потім звідтам прийшло десь з того во же котрі діти сі добре вчут, то ті поїдут туда. І він ше потім розписавсі той хлопец її старший Олег, то він тепер во був в отпуску. Так він в Америці вчиться, то мают пенсії, казали, пенсії мойво, стипендії мают дві тисячі п'ятсот. Так. То він мені телевизор купив, Олег приїхав, бабі купив телевизор, так. "Бабу шо будете сі дивили, то у вас старий телевизор." Ми мали телевизор, але то... Так то-то маєш Гені – троє, Василь – двоє, то п'ятеро. Дарка – двоє, два хлопці, то семеро.

Т.Л.: А Богдана ще двоє, дев'ятеро.

А.П.: А, дев'ятеро. Дев'ятеро. Ну, а Ірка? Ми забули за Ірку.

Т.Л.: Так забули.

А.П.: Забули за Ірку. А Ірка має тоже три хлопці.

Т.Л.: Одинадцятро іх всіх є.

А.П.: Так. Так. Тепер буду рахувала правнуків.

Т.Л.: Давайте.

А.П.: Правнуків, Богданова Надя має – одне, Василь, чекай (задумливо), Ірка має вже двоє, два правнуки, два, то-то мої правнуки, двоє. Так. Тепер Василь. Я рахувала?

Т.Л.: Ні.

А.П.: Василь, Василь має троє.

Т.Л.: Троє і троє, шестеро.

А.П.: Так. Шестеро. Дарка двоє.

Т.Л.: Шестеро, восьмеро.

А.П.: Восьмеро. Ну і Стефко одного.

Т.Л.: Дев'ятеро.

А.П.: Дев'ятеро. Дев'ять.

Т.Л.: Дев'ять онуків. Скажіть ще таке (пауза довга) чи знали про те, що ви і ваш чоловік були вивезені на Воркуту, а ви були вивезені до Німеччини на вашій роботі і на його роботі?

А.П.: Так знали. Всі знали. Ну аякже. То таке не скриєш.

Т.Л.: Чи, чи задоволені ви своєю професійною діяльністю, то що ви працювали у колгоспі?

А.П.: Та йой, та задоволена. Мушу бути задоволена. Шо буду? Таке воно, що всім людям, то й мені.

Т.Л.: Ще скажіть чи мали ви проблеми зі здоров'ям там у Німеччині?

А.П.: У Німеччині ні. Я в Німеччині була дуже здорова. На Сибіру була, як я робила, дуже здорова. А приїхала сюда і тоже булам здорова по малам високий тиск. Єдного разу в неділю я прийшла з церкви, я вже в церкві була, але я думала же була би брала зі собою таблетки, може було би того не було. Але як я в церквіє, я дивлюся священник вийшов і він мені вже мерехкотит в очох, вже четверо вочей. Я вже чула, що я маю давлені. І я прийшла додому, а то ще вдома дві корови і двоє телят, ми прийшли вобі з Дарком з церкви, а Дарка сі розбирає. А я кажу: "Дарка ти сі не розбирай, не розбирайсі. Я сі розберу, то я по видною ті корови, напою телята, та чо сі будеш розбирала". Я йду сі до хати розбирати. І я перейшла во звідтам з кухні тими сходами, а Олег Дарчин корові січку сік, буряк на січку на дворі. І каже: "Бабу, вона там гуска знесла яйце, взейти яйце." Я ше пам'ятаю же я ше яйце взяла в руку і йду. І як я йду, і я не пам'ятаю як я впала. Я впала, і я вже всьо, мене вже до хати привели, но я не знаю, бо я себе не виділа, но старий каже Микола до мене. "Ти як прийшла до хати, каже, вочі пішли тобі навскізь, каже, ціла, каже, побіліла, каже" Зара Олег мене приніс, положив мене отам в хаті на дивані і я так лежу, і я вже ніц не пам'ятаю, ніц не пам'ятаю, но пам'ятаю, но дивлюсі же в нас в хаті тільки людей. І я щось не можу до себе прийти. Але Дарка вона в тім роддомі роби, а ту її подружка там тоже роби медсестром. Зара вона кликнула її, зара мені уколи стали давати, таблетка, і я зачала трошки до пам'яти приходити, давленні трошки видно мені впало. І то. І каже, бо як я прийшла, як Дарка прийшла і я так той, а вона бо я казала десь до Дарки, но я не пам'ятаю. "Дарка де ж ті корови, де теє молоко?" Во шо я сі то запитала но її, а я ю без пам'яти була. Так. То-то пам'ятаю, так. Так що я так і впала, і так, і тоди такий високий тиск, і тиск, і тоди до Янова мене до лікарні. В Янові мене тримали та лікарка, вона вже померла та, як вона сі називала (задумливо) Валентина Яківна. Така добра дохторка. Вона вже померла, вона тоже щось захорувала була, а я ше же но. Потім завезли мене в Винники в тую лікарню, де там ті репресовані, там мене положив Стефко мій. Я і там лежела місяць. Потім, де ще я була? З Винник забрали мене в медінститут вже на операцію на зуб, бо я зуб маю, навіть його не видно того зоба.

Т.Л.: Не видно.

А.П.: Внутрішне. Всьо пішло в нутро. Він мене так мучив. Я таке давлене, потім вже звідтам мене серце так заболіло в медінституті, і дохтор каже до мене, но та то не штука підрізати, а що буде далі? Каже у вас серце слабе, я не буду брати. Я там місяць полежала, забрали мене на тую, на ту... на серце, на серце мене забрали в ту лікарню. На Кульпарківську там є та лікарні. Там я пролежала дві неділі, на третій тиждень шось звонили же там підложили міну під ту лікарню. Всьо, всі лікарі, всьо, своїх хворих, всі на двір, всьо на двір. А мене і таких во нас багато старших нічо. А я дивлюся, що то таке? Всі хворі наші на дворі, а ми всі... Я тоди кажу до тої доторки, кажу: "Та лікар, що то таке? Всі на дворі, а чт ми ту, чо ви до нас ніц не кажете?" Вона сі сміє. А вона каже: "Ви знаєте, що я вам скажу, хочете то йдіть на двір, то каже, нам подзвонили же під нашу лікарню підложили міну." А дивітсі то тоже таке во було дурне якесь? Що то було, та то людина серце хворе і на всіляку хворобу ще так страшити. Нема мій Стефко приходи. Стефко мій йде, а ми обі лежимо. Приходи і каже до мене: "Мам, а що то таке?" А я йому повідаю. Каже, давайте збирайтеся йдемо додому. Я тоди зібраласі і сіла на автобус і приїхала я до Стефка на Сихові він жив. То я там в него була, тоди там визвали якогось пошукали дохтора мені, же мене приватно лічив, дуже мене то дорого коштувало, дуже дорого. Так. Ше во Стефкова жінка, невістка, вона таке в Америці вона вже

5 років в Америці. Так, тоди вона мені того дохтора найшла, і вона трохи мені допомогла. Там дуже тисячі коштувало. Ну і я так досі сі тримаю. Так доси.

Т.Л.: Анна Павлівна ще розкажіть мені трошки, де живуть ваші діти? Ну Дарка, то живе при вас.

А.П.: При нас. Ірка живе тоже в Мальчицях, в селі. Так. Гені живе в Страдчу. Богдан ві Львові. Василь на Цунові. І Стефан ві Львові, той найменший. Так то всі мої діти.

Т.Л.: Скажіть чи розповідали ви своїм дітям, внукам то що ви сьогодні мені розповіли?

А.П.: Всьо порозповідала не раз. То всьо розповідала не раз, ще менші були, то такво ті внуки во навіть во же вони або нежонаті, ні Стефків ще не жонатий, ні Богданів не жонатий. Надя то та вийшла вже заміж, а ті воба ше, бо тоже той має вже 26 рік, а нема мами. Мама в Америці, а він не хоче, бо мами нема. Як сі буде женив, як ще мами... “Я маю, маю чес, бабу та я маю чес, та я хлоп, та шо я собі не знайду.” То він ше так то. Вчора були машином, так, має машину.

Т.Л.: Чи сниться вам ще той, Німеччина?

А.П.: Всьо ми сі снит. Не раз снит ми ся Сибір, і ті люди, а не раз, а Німеччина як ми ся довго снила. Ой йо-йой страшне. Страшне ми сі снила. Так.

Т.Л.: Скажіть от чи ви, як ви думаете чи ото, що вони тепер виплачують, німецький уряд виплачує, допомогу, чи та допомога є рівноцінна тому, що ви там так наробилися?

А.П.: Ні, ні, ні, ні, ні. Та де. Та ми не раз так кажемо, та де-де, та де-де. Вони порівняли гори з долами. Не раз ті, що на фабриці, вони менше сі нароби як ми на тій земленці. Тих коров сі надоїли, на то всьо. Та де... Наші во люди всі ті що були в фаворах ніхто не вдоволений тими грішми, шо то. Там ті інакше не було їм, бо вони так, робили на фабриці. Ми в схроні як ночи не діспали, бо бомби в фаворах, а вони не діспали, бо на заводах. І, а порівняли гори з долами, а я там знаю. Ні, ні, ні. То шо не, то не. Аж ніяк не.

Т.Л.: Чи отримували ви відшкодування?

А.П.: (Пауза).

Т.Л.: Ті гроші отримували?

А.П.: Так, так отримувала. Так раз, другий, третий раз.

Т.Л.: Скажіть як вт розпорядилися тими грішми?

А.П.: А во як розпорядилася?! Дістала перший раз ті гроші поділила діти. Другий раз – поділила діти. Во Гени дала тих 100 єврів малий їхав на білет не мав, позичели. Всюди я дала йому шо мала, то дала. Та, та всім поділила. А тепер во же я остатне получила, то я вже кажу не вже не дам нікому, вже собі лишу на похорон. А як я вмру? То я кажу діти, во Дарка сі буде гризла, буде літала. То труїло купити, то то-то, бо ми вже до того йдем, то вже 82, 83 роки. То я тих, то не дала, але я пенсію, то я даю. Я пенсію все. Я так собі шо купую, мені ніхто не купує, я собі сама куплю, і маю і ше їм куплю, і ше Дарці дам то 100 рублів, то 150, а тепер во ніж ті получила, то Дарці дала тоже 100 тих єврів. То вона си плащ купила. Бо думаю, а най там, то-то діти. Так шо я сі з ними всіма поділила. А тепер во то той, то кажу не. Тепер не так діти, кажу, лишу вдома, бо за то, то прийдеся мене ховати, а нащо, кажу, Дарка, хто тобі тоди даст. А вони ся сміют з мене. Та мам. Та кажу, ні, ні, ні. Я вже всьо. То шо я пенсію получаю, я вам даю шо зможу, то вам дам. Ну і собі треба купити.

Т.Л.: Анна Павлівна, а вам не платила в Німеччині та господиня нічого?

А.П.: А мені платила. Давала мені 25 марків, але я за ті марки нічо собі не купила, а їх привезла додому і кинула в кухню. То були воєнні гроші, ніхто то не вимінювали. А же би я собі хтіла щось там купити, я не могла, бо там всьо бецуша (бечушайни), всі ті пункта. То я мала мати дві сорочці, дві тіїв. А де я. А мені більше не положено, а не маєш... Ти маєш гроші, а не маєш тих пунктів же тобі в тім магазині, хто тобі даст. Продавець тобі не даст, бо то не то, і так. І так ті гроші пішли, в кухні згоріли.

Т.Л.: Скажіть, чи ви були ветеран? Чи ви є, рахуетеся ветераном?

А.П.: Так, так, так.

Т.Л.: Чи то дає вам якісь пільги?

А.П.: Та во то тепер во давали десь по 10.

Т.Л.: Гривнів.

А.П.: Гривнів. Так, я получила тих 10 гривнів. Так ото таке.

Т.Л.: Скажіть яке для вас значення має 9 травня?

А.П.: (Пауза).

Т.Л.: То 9 мая.

А.П.: А 9 мая. То тепер то я можу, же війна ся скінчила. Так. так, то війна ся скінчила, то мені так гей, знаєте, як то, но не раз то я всьо си нагану, як то було. Так. Так, кажу було, що ми дякуємо Богу за то, що ще ся вернула жива здорова і діти маю. Богу дякувати мої діти дуже добрі. Вони мене так і слухають і всі такі до мене, знаєте, так же ніхто не приїде, щоби вони мені щось не привезли. А Стефан мій то він би мені серце дав, то найменший. Вони все так казав, мамо, то той ваш любий Стефцю, так. Так, кажу, він є мій любий, так сі і лишив такий добрий.

Т.Л.: Скажіть, чи зустрічаєтеся ви ще з тими колишніми, ще з тими людьми, які колись були в Німеччині, які примусово там працювали?

А.П.: Так, так. Ту я сі з ними. Ту навіть вже і мало хто сі лишив. Тамво ше Зоська сі лишила. Но вона тепер навіть і до церкви не ходи. То ми йшли до церкви нераз перше, ту сі стрічали, а вона вже не ходи, і я не ходжу. То я вже ся з нею не стрічаю. А ті решту, то вже повмирали, то вже всьо. То во наші во колеги, во його, но во він і сусід, за цілий всьой чес їх двоє сі лишило з тої школи, що ходили разом, з того року, 22 року. Та то вже літа.

Т.Л.: Дуже дякую.

А.П.: Так прошу.

А.П.: Каже (усміхаючись) наші Оленка, во та Олегові невістка, то-то ше моя онучка. “Ой бабу. Бабу та яку ви вмієте пісню”. “Тай Оленка я не маю голосу співати. Таку і таку”. “Бабу, а вершики, бабу. Може вмієте, які вершики”. “Вмію Оленка”. “А ну, повічте”. “Вмію, Оленцю”. “Яку вмієте?” Я їй повіла.

Бідна сирота Маруся

Вмерли батько, мати

Так щодень вона раненько

Вибігала з хати.

На могилі батька неньки,

Сльози проливала,

Батько рідний, мамо мила,

Так вона благала.

Краще б мені в тій могилі

Разом з вами спати,

Ніж по городі в чужій хаті

Кути вимітати.

Ніхто мене не потішить,

Ніхто не пригорне,

Без потіхи, без приюту

Те сирітство чорне

Ох, коли б хоч раз ще рідна

Можна вас оглядати

Хоч крізь сон у Божім раю

Радощів зазнати.

Так молилась і ридала

Бідна сиротина,

Поки ланці на могилі

Заснула дівчина.

Їй сниться луг зелений

І садок розкішний

Край веселий і свобідний,
Ясний і безгрішний.
Прокинулася сиротина,
Вже ясніла днина
І привітно усміхнулася
Богая дитина
Світ широкий праці много
Дорога терниста,
А душі моєї рожа,
Буде все біла і чиста.

А.П.: Я ще вершик вмію ходила до школи (сміється). І ще їден вмію

Війна

Віє буря коло хати
Тріщить старий ти... Не.

Віє буря коло хати (задумливо)
Кришу рве байну
Гей післала стара мати
Сина на війну,
І хрестом благословила
На криваву путь,
Срібний хресток положила
Синови на грудь
Тріщить буря коло хати,
Тріщить старий тин,
Гей привидівся вдовици
У воротах син.
Летить з бурою з півночи
Серед пів дібров,
Лиш закриті в нього очі,
А на грудях кров.

А.П.: То я кажу (усміхаючись) ще ті вершики ще свої Оленці повіла, вона тоже взяла собі і тойво де (сміється). Каже я ще буду, бабо... Колись включу тойво де, там той...

Т.Л.: Магнітофон.

А.П.: Магнітофон, і буду слухала як ви говорили вершик. Так.

Т.Л.: Як розкажіть, як ставилися німці до вас в тому селі?

А.П.: Німці, то я, ми нігде не ходили. Ми нігде не ходили крім, я казала, церкви. Ми нігде не ходили, але так шо, де сі здибали такво сусіди, то вони зі мнов дуже добре. Я сі з ними поздоровала, вони зі мнов. Шось сі запитали так тово то по-німецку едні до других, я ше добре тоди не вміла так говорити. Але добре, я не можу казати. То гріхом говорити, щоб хтось, говорити на когось. Не, не.

Т.Л.: Добре відношення було?

А.П.: Добре, добре, добре. Всі, всі, всі відношення були, я зо всіма добре.

Т.Л.: Анна Павлівна, чи були якісь такі ну пільги або якась така нагорода від тих баворів для вас?

А.П.: Не, не нічо. Крім тих 25 гривнів (примітка: франків), що вона мені платила, що вона мені купила, що вона мене прибрала. Во то-то було для мене. А так шоби, там...

Т.Л.: Щоби вона щось давала, то такого не.

А.П.: Нє, нє, нє. То шо вона мені купила так. Так гей казав той, що я її слухала, робила, то вона мене, то прибирала. Так, жо вона мене любила. Во то. А так то нє. Не була жадна. А в других німців борони Боже шо було во. Там оден чоловік во такво, німец сусід наш, виставив во через вікно голову, а тоди якраз як то шось тоє покушеніє зробили на Гітлера, такво де читалисьте то знаєте як то колись було. Він каже, вот но каже, шоби добре було, шоби го були забили може би то було інакше на світі. Він ще не вимовив, а хтось чув. Всьо прийшли забрали, і потім ми їхали вже додому і навіть чутки не було де він сі дів. Борони Боже шо було казати на когось. Так, так. Снило ми сі що я не вмю говорити. Так йду, тільки людей. А я так кажу, а як я то буду говорила. Я колись вмла а тепер забула. Во таке во як то в сні сі колоти то мені так сі снило так. Багато раз. Снилось мені що моя баварка ще мала хлопці. Я приходжу так той хлопчина той, той. Я питаюсі: “Де мама?” А мені повідают. Так такво снило ми сі кільканайці раз.

А.П.: Анна Павлівна, а ви ніколи не пробували з ними контактувати з німцями, писати до них.

А.П.: А тоди як я приїхала, тоди не можна було. Тоди москалі то були, то де. Де, де. А тепер я. А потім написала я пісьмо. Я не написала, бо я не вмла писати, а оден чоловік Стефко там колега вмв по-німецку писати і написав тудя всьо. І там відписали звідтам, писали той лист заказний, і звідтам відписали, що ту немає нікого. То вибули. А хто там, чи ті дівчата, я так думаю, повиходили замуж, а інакші фамілії поміняли. А вони були ще малі як я була, може вони мене і забули. Шо ше діти до школи не ходили, а то діти. А то літа. Так. Писала, писала тудя. Думаю може хтось сі відизве. А бавор і баворка вони хто знає чи живут вже, бо то старші люди були. Так. Не всі так довго живуть.

Про авторку:

Лапан Тетяна Дмитрівна - кандидат історичних наук, асистент кафедри історії та теорії соціології.

Службова адреса:

Львів, Університетська, 1. *Телефон: 2964-129* Домашня адреса: 78014 Львів, вул. Грибова 8/11. *Телефон: 78-02-00 E-mail: talapan @ hotmail. com*